

Het omgangsrecht na partnerdoding

Een studie naar de wet van 7 juni 2017 tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het clausuleren van het recht op contact of omgang na partnerdoding en het omgangsrecht vanuit het internationale kinderrechtenperspectief bezien.

Universiteit Leiden

Masterscriptie Jeugdrecht

K.C.M. Schreurs

Naam: Kim Schreurs

Studentnummer: s1747665

Opleiding: Master Jeugdrecht, Universiteit Leiden

Naam scriptiebegeleidster: K. G. A. Bolscher

Tweede lezer: C. M. M. van Leeuwen

Datum: Augustus 2017

Aantal woorden: 16 265

Trefwoorden: wetswijziging, omgang, partnerdoding

Voorwoord

Voor u ligt de scriptie 'Een studie naar de wet van 7 juni 2017 tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het clausuleren van het recht op contact of omgang na partnerdoding en het internationale omgangsrecht vanuit het kinderrechtenperspectief bezien'. Gedurende de periode waarin ik mijn oren en ogen openhield, op zoek naar een interessant onderwerp voor mijn scriptie, werd dit wetsvoorstel aanhangig gemaakt. Een actuele kwestie, waarbij het belang van het kind centraal werd gezet. Hier wilde ik wel meer over te weten komen. Zodoende heb ik me gedurende de laatste maanden van de master Jeugdrecht aan de Universiteit Leiden verdiept in deze zeer recent aangenomen wet.

Ik wil graag een aantal mensen bedanken die mij geholpen hebben bij de totstandkoming van deze scriptie. Allereerst wil ik mijn begeleidster, mr. K.G.A. Bolscher, ontzettend bedanken. Zij heeft gedurende het gehele traject met mij meegedacht en het onderwerp vanuit verschillende hoeken belicht, waardoor ik tot ruimere inzichten ben gekomen. Ook kon ik altijd bij haar terecht met vragen. Tevens wil ik iedereen bedanken die mijn scriptie, al dan niet met een juridische achtergrond, heeft doorgelezen en bekritiseerd. Ten slotte wil ik mijn ouders, mijn broer(tje), mijn zus en mijn vriend bedanken voor hun steun en het luisterende oor dat zij gedurende deze periode hebben geboden.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Kim Schreurs

Leiden, augustus 2017

Inhoudsopgave

Lijst van afkortingen	6
1. Inleiding	7
1.1 <i>Recente ontwikkelingen</i>	8
1.2 <i>Onderzoeksopzet</i>	9
1.3 <i>Methode</i>	10
2. Het Nederlandse omgangsrecht	11
2.1 <i>Juridisch ouderschap</i>	11
2.2 <i>Gezag</i>	11
2.3 <i>Recht op omgang</i>	13
2.3.1 <i>Omgangsgerechtigden</i>	13
2.3.2 <i>Omgangsregeling</i>	15
2.3.3 <i>Ontzegging van omgang</i>	17
2.3.3.1 <i>Grondslag</i>	17
2.3.3.2 <i>Duur ontzegging</i>	20
2.3.4 <i>Informele rechtsingang</i>	21
2.4 <i>Omgang na partnerdoding</i>	22
2.4.1 <i>Omgang na partnerdoding</i>	22
2.4.2 <i>Handelingsprotocol gezag, contact/omgang en hulp na partnerdoding waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken</i>	23
Tabel 'werkwijze handelingsprotocol'	25
3. De nieuwe wet	26
3.1 <i>De wijzigingen</i>	26
Art. 1:242a BW	26
Art. 1:250 BW	27
Art. 1:377e BW	27
3.2 <i>Doel van de nieuwe wet</i>	28
3.3 <i>Toelichting en kritiek op de wet van 7 juni 2017</i>	28
3.3.1 <i>(Reikwijdte van) art. 1:242a BW</i>	28
3.3.2 <i>Toegang tot de rechter</i>	31
3.3.3 <i>De bijzonder curator</i>	34

4. Het internationale toetsingskader	35
4.1 <i>Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden</i>	35
4.1.1 Inleiding	35
4.1.2 Art. 8 EVRM; 'family life'	35
4.2 <i>Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind</i>	37
4.2.1 Inleiding	37
4.2.2 Art. 3 IVRK: het belang van het kind	38
4.2.3 Art. 9 IVRK: het recht op contact na scheiding	40
4.2.4 Art. 12 IVRK: het recht om gehoord te worden	41
5. Analyse	44
5.1 <i>(De reikwijdte van) art. 1:242a BW</i>	44
5.2 <i>De toegang tot de rechter</i>	47
5.3 <i>De bijzonder curator</i>	49
5.4 <i>Totstandkoming van de wet van 7 juni 2017</i>	51
6. Conclusie en aanbevelingen	52
7. Literatuur- en jurisprudentielijst	57

Lijst van afkortingen

BW	Burgerlijk Wetboek
Comité	VN-Comité voor de Rechten van het Kind
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EVRM	Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden
GC	General Comment
(Handelings)protocol	Handelingsprotocol gezag, contact/omgang en hulp na partnerdoding waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken
Hof	Gerechtshof
HR	Hoge Raad
IVRK	Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind
RvdK	Raad voor de Kinderbescherming
Rb	Rechtbank
Rv	Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum

1. Inleiding

De ouders van Tim (7 jaar) en Sanne (5 jaar) hebben regelmatig ruzie. Als Tim en Sanne op een zaterdagmiddag thuis aan het spelen zijn, horen ze een flink kabaal op de trap. Zodra ze gaan kijken wat er aan de hand is, zien ze dat mama onderaan de trap ligt en papa haar een aantal maal hard met het hoofd tegen de muur stoot. In het begin roept mama nog dat papa moet stoppen, maar al snel wordt het helemaal stil. Niet veel later staat de politie voor de deur, wordt vader opgepakt en worden Tim en Sanne bij oma ondergebracht.¹

Deze situatie schetst een geval van partnerdoding. Per jaar vinden er gemiddeld 14 partnerdodingen plaats, waarbij 26 minderjarigen één van hun biologische ouders verliezen.² De eerste opvang van dergelijke kinderen wordt in de meeste gevallen verzorgd door de familie van het slachtoffer.³ In de praktijk brengt dit veel problemen met zich waaronder het ontstaan van een hevig krachterspel tussen de familie van het slachtoffer, de familie van de (vermoedelijke) dader en de (vermoedelijke) dader zelf.⁴ Met name de familie van het slachtoffer ondervindt een grote mate van onvrede met betrekking tot het feit dat kinderen tegen hun wil de (vermoedelijke) dader-ouder in de gevangenis 'moeten zien'.⁵ In het huidige wettelijke systeem is geen specifieke regeling opgenomen met betrekking tot het omgangsrecht in een geval van partnerdoding. Dit brengt met zich dat in een geval van partnerdoding de (vermoedelijke) dader-ouder, net als elke andere ouder, het recht op omgang dan wel contact met zijn kind heeft.⁶

Ter verbetering van de bescherming van deze groep minderjarigen heeft staatssecretaris Teeven in 2013 een drietal maatregelen aangekondigd.⁷ Deze maatregelen betreffen: 1. een voorstel tot wetswijziging van het recht op omgang in een geval van partnerdoding, 2. het verbeteren van de samenwerking tussen

¹ Deze casus is een fictieve casus gebaseerd op bevindingen uit Alisic e.a. 2014 en op rechtspraak (Rb 's-Hertogenbosch, 5 september 2007, ECLI:NL:RBSHE:2007:BB2861).

² Alisic e.a. 2014, p. 35.

³ Alisic e.a. 2014, p. 47.

⁴ Alisic e.a. 2014, p. 79 e.v.

⁵ *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, 3, p. 1 (MvT).

⁶ Voor de leesbaarheid van deze scriptie worden de woorden 'hij', 'hem' of 'zijn' gebruikt indien er over het kind wordt gesproken. Hier dienen echter ook de woorden 'zij' of 'haar' gelezen te worden.

⁷ *Kamerstukken II* 2013/14, 33 552, nr. 9.

betrokken instanties waarmee de benodigde expertise voor deze kinderen wordt ingeschakeld en 3. het vergroten van de kennis over de gevolgen van de partnerdoding voor de betrokken minderjarigen. Inmiddels, ruim vier jaar later, zijn deze maatregelen verwezenlijkt.

1.1 Recente ontwikkelingen

In 2013 is het handelingsprotocol *'gezag, contact/omgang en hulp na partnerdoding waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken'* in werking getreden.⁸ Het handelingsprotocol biedt een richtlijn aan alle hulpverlenende partijen die bij een geval van partnerdoding betrokken zijn.

In 2014 heeft het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) een rapport gepubliceerd betreffende de zorg voor kinderen na partnerdoding.⁹ Het doel van het rapport was om de gevolgen van partnerdoding voor minderjarige nabestaanden in kaart te brengen en om informatie te verzamelen over gezag, plaatsing, omgang met de dader-ouder en de rol die instanties daarin spelen.¹⁰

Daarnaast is op 8 juli 2016 een wetsvoorstel aanhangig gemaakt bij de Tweede Kamer dat ziet op *'Wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het clausuleren van het recht op contact of omgang na partnerdoding'*.¹¹ Dit wetsvoorstel is zeer recentelijk, namelijk op 6 juni jongstleden als hamerstuk door de Eerste Kamer afgedaan.¹² Wanneer het wetsvoorstel in werking zal treden is nog onbekend.¹³

Anders dan binnen de Eerste Kamer, heeft het wetsvoorstel binnen de Tweede Kamer als ook na openstelling ter consultatie tot veel discussie geleid. Opvallend aan deze discussie is het feit dat het internationale kinderrechtenperspectief hier

⁸ Handelingsprotocol gezag, contact/omgang en hulp na partnerdoding waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken, 15 november 2013. Bijlage bij *Kamerstukken II* 2013/34, 33 552, nr. 9.

⁹ Alisic e.a. 2014.

¹⁰ Alisic e.a. 2014, p. 16.

¹¹ *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, nr. 2.

¹² Verslag EK 2016/17, nr. 30, item 5; Voor de leesbaarheid zal er verder naar deze wet verwezen worden met de bewoordingen 'de nieuwe wet' of 'de wet van 7 juni 2017'.

¹³ *Stb.* 2017, 245.

volledig buiten beschouwing is gebleven. Binnen het nationale omgangsrecht staat het belang van het kind centraal. Op internationaal niveau is dit begrip een fundamenteel beginsel; uit art. 3 lid 1 IVRK volgt dat het belang van het kind bij alle maatregelen betreffende kinderen een eerste overweging dient te vormen. Toch is art. 3 IVRK zowel bij de totstandkoming van het wetsvoorstel als de discussie hieromtrent onbenoemd gebleven. Niet uitsluitend art. 3 IVRK is buiten beschouwing gebleven, ook andere internationaalrechtelijke bepalingen betreffende het omgangsrecht, zoals art. 8 EVRM en 9 en 12 IVRK, zijn niet in de discussie meegenomen. Om er zorg voor te dragen dat het internationale kinderrechtenperspectief niet onderbelicht blijft in de discussie omtrent het recht op omgang en contact na partnerdoding, zal in deze scriptie onderzocht worden in hoeverre de wet van 7 juni 2017 in overeenstemming is met het omgangsrecht vanuit het internationale kinderrechtenperspectief bezien.

1.2 Onderzoeksopzet

De vraagstelling die in dit onderzoek centraal staat, luidt:

‘In hoeverre is het omgangsrecht zoals dit is neergelegd in de wet van 7 juni 2017 tot *Wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het clausuleren van het recht op contact of omgang na partnerdoding* in overeenstemming met het omgangsrecht vanuit het internationale kinderrechtenperspectief bezien?’.

Om tot beantwoording van de onderzoeksvraag te komen, zal een drietal deelvragen beantwoord worden:

1. Hoe is het huidige Nederlandse omgangsrecht na partnerdoding geregeld?
2. Welke wijzigingen dienen er op basis van de wet van 7 juni 2017 doorgevoerd te worden en welke punten van kritiek zijn hieromtrent geuit?
3. Hoe wordt op internationaal niveau, vanuit het kinderrechtenperspectief bezien, invulling gegeven aan het omgangsrecht in een geval van partnerdoding?

1.3 Methode

Om tot beantwoording van de hoofdvraag te komen, wordt allereerst in hoofdstuk 2 het huidige Nederlandse omgangsrecht besproken. Daarbij wordt aandacht besteed aan de wettelijke bepalingen en het handelingsprotocol gezag, contact/omgang en hulp na partnerdoding waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken. Vanwege het feit dat het nog onbekend is wanneer de wet van 7 juni 2017 in werking zal treden, wordt in dit hoofdstuk uit gegaan van de situatie zoals deze was voor het aannemen van deze wet.

In het derde hoofdstuk wordt de wet van 7 juni 2017 besproken. Daarbij wordt er acht geslagen op de Memorie van Toelichting, zodat ook duidelijk wordt waarom de wetgever deze wijzigingen wenst door te voeren. Ook wordt de kritiek die na openstelling ter consultatie op het voorstel is gekomen besproken en hoe het wetsvoorstel in de Tweede Kamer is ontvangen.

In het vierde hoofdstuk wordt het internationale toetsingskader geschetst. Het toetsingskader wordt besproken aan de hand van art. 8 EVRM en 3, 9 en 12 IVRK. Uit deze artikelen volgen achtereenvolgens het recht op 'family life', het belang van het kind, het recht op contact na scheiding en het recht voor de minderjarige om zijn mening ter zake kenbaar te maken.

In het vijfde hoofdstuk vindt de analyse plaats. De analyse ziet op de verhouding van de nieuwe wet tot het internationale toetsingskader. Hier wordt besproken of de wet van 7 juni 2017 voldoende gewicht toekent aan het internationale kinderrechtenperspectief met betrekking tot het recht op omgang.

Hoofdstuk zes sluit af met een conclusie en aanbevelingen.

2. Het Nederlandse omgangsrecht

In dit hoofdstuk zal het huidige Nederlandse omgangsrecht besproken worden, waarbij specifiek wordt stilgestaan bij het omgangsrecht na partnerdoding. Alvorens tot bespreking van het omgangsrecht wordt overgegaan, zal kort aandacht besteed worden aan het juridisch ouderschap en het gezag. Dit betreffen belangrijke begrippen die aan het recht op omgang dan wel contact ten grondslag liggen.

2.1 Juridisch ouderschap

In Nederland kan men op verschillende manieren het juridisch ouderschap verkrijgen. Kort weergegeven kan dit via geboorte, geboorte binnen een huwelijk of geregistreerd partnerschap, erkenning, gerechtelijke vaststelling en adoptie. Deze mogelijkheden zijn neergelegd in titel 11 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek. Tot heden geldt daarbij het uitgangspunt van een maximum van twee juridische ouders.¹⁴

Juridisch ouderschap is onder andere van belang voor het gezags- en omgangsrecht.¹⁵ Hierover meer in de hiernavolgende paragrafen.

2.2 Gezag

Minderjarigen staan onder gezag. Dit kan zowel ouderlijk gezag als voogdij zijn.¹⁶ De regelgeving omtrent het gezag over minderjarige kinderen is neergelegd in titel 14 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek. Het ouderlijk gezag heeft betrekking op de persoon van de minderjarige, het bewind over zijn vermogen en de vertegenwoordiging van het kind in en buiten rechte en omvat zowel de plicht als het recht van de ouder tot de verzorging en opvoeding van zijn kind.¹⁷

¹⁴ Art. 1:204 lid 1 onder e BW; in het recent verschenen Rapport van de Staatscommissie Herijking ouderschap 'Kind en ouders in de 21ste eeuw' adviseert de Staatscommissie om het juridisch ouderschap uit te breiden naar een maximum van vier juridische ouders die maximaal twee huishoudens vormen (p.428-430).

¹⁵ Bruning, Liefwaard & Vlaardingerbroek 2014, p. 67; art. 1377a lid 1 BW.

¹⁶ Art. 1:245 lid 1 jo. lid 2 BW.

¹⁷ Art. 1:245 lid 4 jo. 1:247 lid 1 BW.

In Nederland kan het gezag slechts door een maximum van twee personen (gezamenlijk) uitgeoefend worden.¹⁸

Diverse vormen van ouderschap en gezag¹⁹

In Nederland geldt het uitgangspunt van gezamenlijkheid van het gezag.²⁰ Gedurende een huwelijk dan wel geregistreerd partnerschap oefenen beide ouders gezamenlijk het gezag uit.²¹ Dit betekent dat beide ouders gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor de verzorging en opvoeding van het kind. Deze gezamenlijke verantwoordelijkheid blijft ook na (echt)scheiding of beëindiging van het geregistreerd partnerschap voortduren.

Indien geschillen bestaan omtrent het ouderlijk gezag, dan kunnen de ouders met gezag, of een van hen, op grond van art. 1:253a lid 2 BW een verzoek tot het vaststellen van een regeling hieromtrent indienen. Deze regeling kan zowel zien op de verdeling van de zorg- en opvoedtaken als op het contact met het kind.²² Op basis van een dergelijk verzoek kan de rechter een tijdelijk verbod aan de ouder opleggen om contact te hebben met het kind.²³ Hiertoe kan de rechter uitsluitend overgaan indien sprake is van een van de ontzeggingsgronden uit art. 1:377a lid 3 BW. Hierop zal in paragraaf 2.3.3 nader ingegaan worden.

Wanneer een van beide ouders komt te overlijden en de ouders voor het overlijden gezamenlijk met het gezag belast waren, oefent de overlevende ouder van rechtswege alleen het gezag over de kinderen uit.²⁴

¹⁸ Art. 1:245 lid 3 BW; in het recent verschenen Rapport van de Staatscommissie Herijking 'Kind en ouders in de 21ste eeuw' adviseert de Staatscommissie om meeroudergezag mogelijk te maken binnen het Nederlandse rechtsstelsel (p. 445), daarmee wenst de Staatscommissie te waarborgen dat het kind dat meerdere verzorgers en opvoeders heeft een gelijkwaardige relatie met hen kan onderhouden (p. 444).

¹⁹ Het gezag en het juridisch ouderschap anders verkregen dan door huwelijk of geregistreerd partnerschap wordt buiten beschouwing gelaten daar dit de reikwijdte van de scriptie te buiten gaat.

²⁰ Art. 1:251 lid 2 BW.

²¹ Art. 1:251 jo. 1:253aa BW.

²² Art. 1:253a lid 2 onder a BW.

²³ Art. 1:253a lid 1 BW.

²⁴ Art. 1:253f BW.

2.3 Recht op omgang

Het Nederlandse omgangsrecht wordt gewaarborgd door art. 8 EVRM, 1:377a lid 1 BW en, specifiek wat het kind betreft, door de art. 9 lid 3 IVRK en 24 lid 3 Handvest van de grondrechten van de EU. Daarbij dient een onderscheid gemaakt te worden tussen de termen omgang en contact. Indien de ouder belast is met het gezag, dan wordt gesproken van een recht op contact. Is de ouder niet belast met het gezag, dan is er sprake van een recht op omgang.²⁵

2.3.1 Omgangsgerechtigden

Het omgangsrecht vindt zijn grondslag in art. 1:377a van het Burgerlijk Wetboek.

Uit art. 1:377a lid 1 BW volgt:

'Het kind heeft recht op omgang met zijn ouders en met degene die in een nauwe persoonlijke betrekking tot hem staat. De niet met het gezag belaste ouder heeft het recht op en de verplichting tot omgang met zijn kind.'

Uitgangspunt bij dit artikel is het toekomen van het recht op omgang aan het kind met zijn ouders (al dan niet belast met het gezag) en met degene die in een nauwe persoonlijke betrekking tot hem staat.

Het kind

Met betrekking tot het kind wordt gesproken van een recht op omgang en geen plicht tot omgang.²⁶ Hiertoe kan geen specifieke aanleiding in de wetsgeschiedenis gevonden worden. Een verklaring kan gezocht worden in het feit dat, zoals uit de rest van het hoofdstuk zal blijken, het belang van het kind centraal staat in de regelgeving met betrekking tot omgang. De rechter kan het recht op omgang slechts ontzeggen indien het belang van het kind hiertoe dwingt.²⁷ De verplichting tot omgang van een onwillig kind met een ouder zal derhalve moeilijk te rechtvaardigen zijn.

²⁵ Koens, T&C Personen- en Familierecht, art. 1:377a BW; Van der Linden & Koens 2015, p. 103.

²⁶ *Kamerstukken II* 2004/05, 30 145, 3, p. 7 (MvT).

²⁷ Art. 1:377a lid 3 BW; dit artikel wordt uitvoerig besproken in paragraaf 2.3.3.

Met gezag belaste ouder

De met het gezag belaste ouder wordt niet specifiek in art. 1:377a lid 1 BW als omgangsgerechtigde genoemd. Hier heeft de wetgever doelbewust voor gekozen aangezien uit art. 1:253a lid 2 BW een omgangsrecht voor de ouders die gezamenlijk met het gezag belast zijn kan worden afgeleid.²⁸ De ouder die belast is met het eenhoofdig gezag valt niet onder de reikwijdte van laatstgenoemd artikel. Om deze ouder toch een mogelijkheid te bieden om een omgangsregeling vast te kunnen laten stellen, heeft de Hoge Raad op 24 juni 2005 bepaald dat in het geval een ouder met het eenhoofdig gezag belast is, op verzoek en ten behoeve van die ouder door de rechter op grond van art. 1:377a BW een omgangsregeling vastgesteld kan worden.²⁹

Een specifieke plicht tot omgang voor de ouder met gezag ontbreekt. Dit betekent echter niet dat de ouder met gezag deze verplichting niet toekomt.³⁰ De plicht tot omgang voor een ouder met gezag kan worden afgeleid uit art. 1:247 lid 1 BW, waaruit volgt dat een ouder die belast is met het gezag een recht op en een plicht tot de verzorging en opvoeding van het kind heeft.³¹ Deze verplichting kan niet nagekomen worden zonder regelmatig contact met het kind te hebben.

Niet met gezag belaste ouder

Uit art. 1:377a lid 1 BW volgt dat de niet met het gezag belaste ouder zowel een recht op als een plicht tot omgang met het kind heeft. Dit geldt voor alle gevallen waarin een ouder niet of niet langer met het gezag is belast. Hierbij kan gedacht worden aan de situatie waarin het kind buiten het huwelijk is geboren en niet tot het indienen van een verzoek tot het inschrijven van het gezag in het gezagsregister is overgegaan (art. 1:252 lid 1 BW), het beëindiging van het gezag (art. 1:266 BW e.v.), onbevoegdheid tot het gezag (art. 1:246 en 1:453a BW) of schorsing van het gezag (art. 1:268 BW).³²

²⁸ *Kamerstukken II* 1992/93, 23 012, nr. 3, p. 26 (MvT).

²⁹ HR 24 juni 2005, ECLI:NL:PHR:2005:AT1096; sinds de inwerkingtreding de Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding op 1 maart 2009 is dit ook opgenomen in art. 1:377a lid 2 BW.

³⁰ Koens T&C Personen- en Familierecht, art. 1:377a BW.

³¹ *Kamerstukken II* 2004/05, 30145, 3, p. 15 (MvT).

³² Koens, T&C art. 1:377a BW.

De verplichting tot omgang voor de ouder zonder gezag is in de wet opgenomen om er zorg voor te dragen dat elke ouder, ook de onwillige ouder, de verantwoordelijkheid neemt tot het hebben van contact met zijn kind.³³ Dit sluit aan bij het uitgangspunt van het omgangsrecht, namelijk dat omgang in het belang van het kind is. Indien een ouder niet tot omgang overgaat, brengt de plicht uit art. 1:377a lid 1 BW met zich dat het recht op omgang afgedwongen kan worden.³⁴

Degene die in een nauwe persoonlijke betrekking staat tot het kind

Uit art. 1:377a lid 1 BW volgt dat het kind recht heeft op omgang met degene die in een nauwe persoonlijke betrekking tot hem staat. Hierbij kan gedacht worden aan o.a. grootouders, pleegouders, stiefouders, de biologische vader die het kind niet heeft erkend en ooms en tantes.³⁵ Om vast te stellen of er sprake is van een nauwe persoonlijke betrekking, wordt aansluiting gezocht bij art. 8 EVRM en het daarbij gehanteerde begrip: 'family life'. Het begrip 'family life' zal nader toegelicht worden in paragraaf 4.1.2.

2.3.2 Omgangsregeling

Uit art. 1:377a lid 2 BW volgt:

'De rechter stelt op verzoek van de ouders of van een van hen of degene die in een nauwe persoonlijke betrekking staat tot het kind, al dan niet voor bepaalde tijd, een regeling inzake de uitoefening van het omgangsrecht vast dan wel ontzegt, al dan niet voor bepaalde tijd, het recht op omgang.'

Deze wettelijke bepaling biedt de mogelijkheid aan zowel de ouder(s) met gezag, de ouder(s) zonder gezag als aan degene die in een nauwe persoonlijke betrekking tot de minderjarige staat om een verzoek in te dienen tot het vaststellen van een omgangsregeling. Dit geldt voor elke situatie waarin een ouder die al dan niet met het eenhoofdig gezag belast is of een persoon die in een nauwe persoonlijke betrekking tot het kind staat omgang met het kind wil.³⁶ Veelal wordt een dergelijk verzoek ingediend indien zich (in een geval van partnerdoding) problemen voordoen omtrent de omgang. Een conflict omtrent het omgangsrecht is echter geen vereiste voor het indienen van een dergelijk verzoek; het recht op omgang

³³ *Kamerstukken II* 2004/05, 30145, 3, p. 6-7 (MvT).

³⁴ Hier wordt nader op ingegaan in paragraaf 2.3.2.

³⁵ Schrama & Antokolskaia 2015, p. 281.

³⁶ Bruning, Liefaard & Vlaardingerbroek 2014, p. 277.

wordt ontleend aan het juridisch ouderschap dan wel na de vaststelling van een nauwe persoonlijke betrekking.³⁷

Alvorens een rechter overgaat tot het vaststellen van een omgangsregeling of, indien het belang van het kind dit vergt, overgaat tot het ontzeggen van het recht op omgang, maakt de rechter een uitgebreide belangenafweging. Deze belangenafweging ziet op enerzijds het belang van de verzoeker en anderzijds het belang van het kind, waarbij het belang van het kind van doorslaggevende aard is.³⁸ De rechter kan daartoe een onderzoek van de Raad voor de Kinderbescherming gelasten. Gedurende het raadsonderzoek spreekt de raadsonderzoeker het kind, ongeacht zijn leeftijd, de (vermoedelijke) dader-ouder en het sociale netwerk van de minderjarige om een zo duidelijk mogelijk beeld te krijgen van de situatie en daarmee het belang van het kind op een zo goed mogelijke manier te dienen. Aan de mening van de minderjarige wordt een gewicht toegekend dat in overeenstemming is met zijn leeftijd en rijpheid. De rechter neemt vervolgens een beslissing, waarbij het uitgangspunt 'omgang, tenzij' van kracht is.³⁹

Inspanningsverplichting van de overheid

Uit de uitspraak van de Hoge Raad uit 2014 volgt dat indien de rechter een omgangsregeling heeft vastgesteld, een zware inspanningsverplichting op de nationale autoriteiten rust om omgang tussen een ouder en zijn kind daadwerkelijk tot stand te laten komen.⁴⁰ De wet kent echter geen bijzondere dwangmiddelen bij niet-nakoming van een omgangsregeling. Wel kan een beroep gedaan worden op de civielrechtelijke maatregelen, zoals een dwangsom, lijfswang of het inzetten van de sterke arm.⁴¹ In het uiterste geval kan de rechter het recht op omgang ontzeggen, overgaan tot een gezagswijziging of tot het

³⁷ Koens, T&C art. 1:377a BW.

³⁸ *Kamerstukken II* 2004/05, 30 145, 3, p. 7 (MvT); EHRM 15 september 2011, 17080/07 (*Schneider/Duitsland*).

³⁹ Hier wordt in paragraaf 2.3.3 uitgebreid op terug gekomen.

⁴⁰ HR 17 januari 2014, ECLI:NL:HR:2014:91; Deze verplichting vindt zijn grondslag in art. 8 EVRM, waaruit een positieve verplichting voor de Staat kan worden afgeleid betreffende de eerbiediging van familie- en gezinsleven (EHRM 17 april 2012, 805/09).

⁴¹ De grondslag voor het opleggen van civiele maatregelen volgt uit art. 1:253a lid 5 BW; *Kamerstukken II* 1992/93, 23 012, 3, p. 28 (MvT).

opleggen van een maatregel van kindbescherming. Het opleggen van een dergelijke maatregel is dermate ingrijpend dat de rechter hier slechts in het uiterste geval toe over kan gaan.⁴² Of tot de effectuering van een omgangsregeling over gegaan dient te worden is afhankelijk van het belang van het kind. Indien het belang van het kind zich verzet tegen de aanwending van een dwangmiddel zal daar in beginsel niet tot over gegaan worden.⁴³

2.3.3 Ontzegging van omgang

2.3.3.1 Grondslag

Het recht op omgang is geen absoluut recht. Op verzoek kan de rechter, indien het belang van het kind dat vergt, het recht op omgang ontzeggen. Daarbij geldt het uitgangspunt van omgang, tenzij. Dit betekent dat een kind altijd recht heeft op omgang met zowel zijn ouders als met degene die in een nauwe persoonlijke betrekking tot hem staat, tenzij sprake is van een van de ontzeggingsgronden uit art. 1:377a lid 3 BW.

Uit art. 1:377a lid 3 BW volgt:

‘De rechter ontzegt het recht op omgang slechts, indien

- a. Omgang ernstig nadeel zou opleveren voor de geestelijke of lichamelijke ontwikkeling van het kind, of*
- b. De ouder of degene die in een nauwe persoonlijke betrekking staat tot het kind kennelijk ongeschikt of kennelijk niet in staat moet worden geacht tot omgang, of*
- c. Het kind dat twaalf jaar of ouder is, bij zijn verhoor van ernstige bezwaren tegen de omgang met zijn ouder of met degene met wie hij in een nauwe persoonlijke betrekking staat heeft doen blijken, of*
- d. Omgang anderszins in strijd is met zwaarwegende belangen van het kind.’*

Het recht op omgang is een fundamenteel recht. Om die reden dient de rechter een ontzeggingsbeslissing grondig te motiveren. De rechter dient daarbij aan te geven welke feiten en omstandigheden hebben geleid tot de vaststelling van een dermate zwaarwegend belang dat de ontzegging van een dergelijk fundamenteel recht

⁴² *Kamerstukken II 1984/85, 18 964, 3, p. 14 (MvT); Kamerstukken II 1992/93, 23 012, 3, p. 29 (MvT).*

⁴³ HR 24 maart 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA5260.

gerechtvaardigd kan worden. Om diezelfde reden is de rechter, behoudens op grond van art. 1:377g BW, niet bevoegd om de omgang ambtshalve te ontzeggen.⁴⁴ De ontzeggingsgronden worden hierna achtereenvolgend kort besproken.

Ernstig nadeel voor de geestelijke of lichamelijke ontwikkeling⁴⁵

Omgangssituaties waarin sprake is van aanmerkelijke onrust of spanning omtrent de omgang kunnen onwenselijk zijn met het oog op de ontwikkeling van het kind.⁴⁶ Dit volgt bijvoorbeeld uit het arrest van het hof Arnhem-Leeuwarden van 29 november 2016.⁴⁷ In deze zaak is de minderjarige getuige geweest van het neersteken van haar moeder en stiefvader door haar vader, ten gevolge waarvan haar stiefvader, tevens de vader van haar halfbroertje, is overleden. Uit gesprekken tussen de minderjarige en een bijzonder curator is gebleken dat contactherstel de ontwikkeling van de minderjarige naar volwassenheid ernstig zou verstoren, doordat de minderjarige bij contactherstel weer geconfronteerd zou worden met de herinneringen en trauma's.⁴⁸ Het verzoek tot contactherstel is op grond van art. 1:377a lid 3 onder a BW afgewezen.

Kennelijke ongeschiktheid van de ouder⁴⁹

Hier kan gedacht worden aan de situatie waarin de ouder of degene die in een nauwe persoonlijke betrekking tot het kind staat geregeld onder invloed van alcohol of drugs is gedurende de omgang.⁵⁰ Tevens kan gedacht worden aan de situatie waarin sprake is van (seksueel) geweld ten aanzien van of (dreiging met) ontvoering van het kind.⁵¹ Ook wanneer de omgangsgerechtigde gedurende langere tijd de omgang frustreert kan sprake zijn van 'kennelijke ongeschiktheid'.⁵²

⁴⁴ Van der Linden & Koens 2015, p. 112; *Kamerstukken II* 1984/85, 18 964, 3, p. 6, 11 (MvT).

⁴⁵ Art. 1:377a lid 3 onder a BW.

⁴⁶ Koens, T&C art. 1:377a BW.

⁴⁷ Hof Arnhem-Leeuwarden 29 november 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:9717.

⁴⁸ Hof Arnhem-Leeuwarden 29 november 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:9717, r.o. 2.3.

⁴⁹ Art. 1:377a lid 3 onder b BW.

⁵⁰ Zie bijvoorbeeld Hof Amsterdam 11 januari 2011, ECLI:NL:GHAMS:2011:BP0950, r.o. 4.5.

⁵¹ Zie bijvoorbeeld HR 10 juli 2009, ECLI:NL:PHR:2009:BI4192 r.o. 1.4.

⁵² Koens, T&C art. 1:377a BW; *Kamerstukken II* 1984/85, 18 964, 3, p. 33 (MvT).

Ernstige bezwaren van het kind van 12 jaar of ouder

Indien een minderjarige die de leeftijd van 12 jaar heeft bereikt - hetzij schriftelijk, hetzij tijdens een verhoor – blijk geeft van ernstige bezwaren jegens omgang met zijn ouder of degene die in een nauwe persoonlijke betrekking tot hem staat, dan zal de rechter in veel gevallen het recht op omgang jegens die persoon ontzeggen.⁵³ Deze ontzeggingsgrond is geheel in lijn met art. 809 lid 1 RV waaruit volgt dat een rechter in zaken waarbij minderjarigen zijn betrokken, een minderjarige die de leeftijd van twaalf jaar heeft bereikt de mogelijkheid dient te bieden om zijn mening ter zake kenbaar te maken.

Daarbij geldt echter niet dat elke vorm van tegenzin die een kind laat blijken gelijk gesteld kan worden aan een ernstig bezwaar en tot de ontzegging van een omgangsregeling dient te leiden.⁵⁴ Het is de taak van de rechter in een dergelijk geval te beoordelen of het bezwaar van de minderjarige voldoende ernstig is om het omgangsrecht te ontzeggen.⁵⁵

Anderszins strijd met zwaarwegende belangen van het kind

Indien omgang 'anderszins in strijd is met de zwaarwegende belangen van het kind' zal de rechter overgaan tot het ontzeggen van het recht op omgang.⁵⁶ Bij het opnemen van deze ontzeggingsgrond is doelbewust gekozen voor een dergelijke ruime formulering. De wetgever heeft daarmee beoogd de rechter in alle gevallen omtrent omgang een mogelijkheid te bieden om een juiste afweging te kunnen maken omtrent het omgangsrecht.⁵⁷ Uit de praktijk volgt dat dit een belangrijke grondslag vormt voor de ontzegging van het omgangsrecht in een geval van partnerdoding. Zie hiertoe bijvoorbeeld het arrest van de Hoge Raad uit 2010.⁵⁸ In deze zaak verblijft de vader van de kinderen al enige tijd in een penitentiaire inrichting vanwege het om het leven brengen van de moeder.⁵⁹ Zijn verzoek tot het vaststellen van een omgangsregeling wordt op grond van art. 1:377a lid 3 onder d BW afgewezen om verschillende redenen. Zo hebben de gebeurtenissen uit het

⁵³ Koens, T&C art. 1:377a lid 3 onder c BW.

⁵⁴ Zie bijvoorbeeld Hof Den Bosch 29 maart 2006, ECLI:NL:GHSHE:2006:AX1351.

⁵⁵ *Kamerstukken II* 1984/85, 18 964, 3, p. 10 (MvT).

⁵⁶ Art. 1:377a lid 3 onder d BW.

⁵⁷ *Kamerstukken II* 1984/85, 18 964, 3, p. 10 (MvT).

⁵⁸ HR 11 juni 2010, ECLI:NL:PHR:2010:BM1070.

⁵⁹ HR 11 juni 2010, ECLI:NL:PHR:2010:BM1070, r.o. 1.2.

verleden de veiligheid in het opgroeien van de kinderen aangetast. Tevens heeft de afwijzende houding van kinderen met betrekking tot omgang een grote rol gespeeld in de belangenafweging; gedwongen omgang heeft een negatieve weerslag op kinderen. Ten slotte leidt de ontkennende houding van vader jegens het overlijden van de moeder, ondanks veroordeling in twee instanties, tot een dergelijke verwarring bij de kinderen dat de rechter oordeelt dat omgang in strijd is met de zwaarwegende belangen van de kinderen.⁶⁰

2.3.3.2 Duur ontzegging

Met betrekking tot de duur van de ontzegging van het recht op omgang dient in beginsel een onderscheid gemaakt te worden tussen de ouder met en de ouder zonder gezag. Zoals reeds aangegeven, volgt uit art. 1:253a lid 2 onder a BW dat de ouder die met het gezag belast is het recht op contact slechts tijdelijk kan worden ontzegd. Uit art. 1:377a lid 2 BW volgt dat de ouder die niet belast is met het gezag of degene die in een nauwe persoonlijke betrekking tot de minderjarige staat het recht op omgang 'al dan niet voor bepaalde tijd' kan worden ontzegd.

Echter, uit vaste rechtspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens volgt dat de ontzegging van het recht op contact niet van permanente duur kan zijn. Uit *Nekvedavicius tegen Duitsland* volgt dat een positieve verplichting op de staat rust om zorg te dragen dat verbreking van het contact tussen een kind en zijn of haar ouders niet van permanente duur is. De ontzegging dient telkens, maar op zijn minst na het verstrijken van een jaar, opnieuw beoordeeld te worden. De Hoge Raad heeft deze visie in haar arrest van 29 februari 2009 gevolgd. Hieruit blijkt dat *'elke afwijzing van een dergelijk verzoek is tijdelijk van aard, in die zin dat de ouders wiens verzoek is afgewezen zich in geval van wijziging van omstandigheden en in ieder geval na verloop van een jaar opnieuw tot de rechter kan wenden teneinde een omgangsregeling vast te doen stellen.'*⁶¹

Uit *Heidemann tegen Duitsland* volgt een uitzondering op deze verplichte, jaarlijkse beoordeling. Indien objectief vast is komen te staan dat een jaarlijkse herziening

⁶⁰ HR 11 juni 2010, ECLI:NL:PHR:2010:BM1070, r.o. 4.3-4.4.

⁶¹ HR 27 februari 2009, ECLI:NL:HR:2009:BG5045, r.o. 3.4.3.

het welbevinden van het kind serieus in gevaar zou brengen, dan kan van de jaarlijkse beoordeling afgeweken worden.⁶² Deze vaste rechtspraak voorkomt daarmee een ontzegging van permanente duur.

Naast het verplichte jaarlijkse beoordelingsmoment komt de ouder(s) of degene die in een nauwe persoonlijke betrekking staat tot het kind op grond van art. 1:377e BW nog een herzieningsmogelijkheid toe. Indien sprake is van gewijzigde omstandigheden of wanneer bij het nemen van de beslissing van onjuiste of onvolledige gegevens is uitgegaan kunnen reeds genoemde persoon een verzoek tot het herzien van de omgangsbeslissing indienen.

2.3.4 Informele rechtsingang

In Nederland geldt het uitgangspunt van procesonbekwaamheid voor minderjarigen. Dit houdt in dat een minderjarige zelf niet bekwaam is tot het indienen van een verzoek tot het vaststellen van een omgangsregeling in de zin van art. 1:377a lid 1 BW. Wel kan een minderjarige van twaalf jaar of ouder, of een minderjarige die de leeftijd van twaalf jaar nog niet heeft bereikt, maar wel in staat kan worden geacht tot een redelijke waardering van zijn belangen, op informele wijze, namelijk door het schrijven van een brief aan de rechtbank, aan de rechter kenbaar maken dat hij een dergelijke vaststelling of wijziging wenst; de informele rechtsingang.⁶³ De rechter kan vervolgens ambtshalve een beslissing nemen inzake de vaststelling of wijziging van de omgangsregeling tussen het kind en zijn ouder(s).⁶⁴

In een situatie waarin de rechter niet over gaat tot het inwilligen van het verzoek van de minderjarige, kan de minderjarige hiertegen niet in beroep. De minderjarige is afhankelijk van zijn ouder(s) die als wettelijk vertegenwoordiger wel een formele rechtsingang toekomen.⁶⁵ In een geval van partnerdoding kan dit tot problemen leiden. Het is niet ondenkbaar dat in een geval waarin het kind geen omgang wenst te hebben met de (vermoedelijke) dader-ouder en de

⁶² EHRM 17 mei 2011, 9732/10, p. 6 (*Heidemann/Duitsland*).

⁶³ Art. 1:377g BW.

⁶⁴ Wortmann, in: *GS Personen- en Familierecht*, art: 1:377g BW, aant. A.

⁶⁵ Art. 1:247 jo. 1:245 lid 4 BW.

(vermoedelijke) dader-ouder wel (of andersom), de belangen van het kind wezenlijk verschillen van de belangen van de (vermoedelijke) dader-ouder. Op grond van art. 1:250 BW kan de rechter in een dergelijk geval, ambtshalve of op verzoek van een belanghebbende, een bijzonder curator benoemen die de belangen van het kind zal behartigen.⁶⁶ De rechter kan hier echter uitsluitend tot overgaan indien dit in het belang van het kind noodzakelijk is; er dient sprake te zijn van een wezenlijk conflict tussen de ouder(s) en het kind.⁶⁷

De bijzonder curator zal de minderjarige in en buiten rechte vertegenwoordigen, waarbij de primaire taak uit het bemiddelen bij het conflict tussen de ouder(s) en de minderjarige bestaat.⁶⁸ De bijzonder curator is zowel verantwoordelijk voor het zo goed mogelijk belichten van de belangen van de minderjarige en zorg te dragen dat deze op de juiste manier worden meegenomen in de belangenafweging als voor de zorg dat de minderjarige zich gehoord voelt.⁶⁹ De bijzonder curator wordt in de Nederlandse rechtspraak gezien als een belangrijk rechtsfiguur, omdat de Nederlandse wetgeving een formele rechtsgang voor een minderjarige nadrukkelijk afwijst.⁷⁰

2.4 Omgang na partnerdoding

2.4.1 Omgang na partnerdoding

Tot voor kort was in het huidige wettelijke systeem geen specifieke regeling opgenomen ten aanzien van het omgangsrecht tussen het kind en de (vermoedelijke) dader-ouder na partnerdoding. Dit betekende dat in een geval van partnerdoding de (vermoedelijke) dader-ouder, net als elke andere ouder, het recht op omgang dan wel het recht op contact met zijn kind had.

⁶⁶ De minderjarige kan ook zelf als belanghebbende een verzoek tot benoeming van een bijzonder curator indienen (*Kamerstukken II 1993/94*, 23 012, 3, p. 8); daarmee wordt de rechtsgang voor een minderjarige volgens de minister afdoende gewaarborgd (*Kamerstukken II 2003/04*, 29200-VI, 116).

⁶⁷ Koens, T&C art. 1:250 BW; *Kamerstukken II 1993/94*, 23 012, 5, p. 6 (MvA); Hof Arnhem-Leeuwarden 12 mei 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:3753, r.o. 5.3: 'het is niet de bedoeling van de wetgever geweest om een bijzonder curator aan te wijzen bij algemene opvoedingsproblemen'.

⁶⁸ *Kamerstukken II 1993/94*, 23 012, 5, p. 9 (MvA); Koens, T&C art. 1:250 BW.

⁶⁹ Van der Linden & Koens 2015, p. 145.

⁷⁰ Van der Bijl e.a. 2012; Bruning 2012; Koens, T&C art. 1:250 BW.

Hierover is onrust ontstaan in de praktijk. Nabestaanden, en dan met name de grootouders van de minderjarigen die betrokken zijn bij een partnerdoding, hebben aangegeven dat kinderen tegen hun wil de (vermoedelijke) dader-ouder in de gevangenis 'moeten zien'.⁷¹ Daarnaast bestond veel kritiek op de samenwerking tussen de betrokken instanties.

Als reactie hierop is in 2013 het handelingsprotocol 'gezag, contact/omgang en hulp na partnerdoding waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken' (hierna: handelingsprotocol) in werking getreden. Dit handelingsprotocol zal in het volgende paragraaf besproken worden.

Tevens is op 8 juli 2016 een wetsvoorstel tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het clausuleren van het recht op contact of omgang na partnerdoding ingediend.⁷² Dit wetsvoorstel is op 6 juni jongstleden als hamerstuk afgedaan door de Eerste Kamer.⁷³ Wanneer de wet in werking zal treden is nog onbekend. De nieuwe wet wordt in hoofdstuk 3 uitvoerig behandeld.

2.4.2 Handelingsprotocol gezag, contact/omgang en hulp na partnerdoding waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken⁷⁴

Het handelingsprotocol is op 1 december 2013 in werking getreden en is niet juridisch bindend; een omgangsgerechtigde kan geen rechten ontleen aan dit protocol. Het protocol biedt een richtlijn aan alle hulpverlenende partijen die bij een partnerdoding betrokken zijn en voorziet tevens in het gezag en de omgang.

De definitie van partnerdoding die in het protocol wordt gehanteerd luidt als volgt: *'alle situaties waarbij een ouder van minderjarige kinderen, door de andere ouder al dan niet belast met het gezag of door een partner met een opvoedingstaak, om het leven wordt gebracht.'*⁷⁵ De reden waarom voor deze definitie is gekozen en geen aansluiting is gezocht bij het reeds in het omgangsrecht gehanteerde begrip

⁷¹ Kamerstukken II 2015/16, 34 518, 3, p.1 (MvT).

⁷² Kamerstukken II 2015/16, 34 518, nr. 1.

⁷³ Verslag EK 2016/17, nr. 30, item 5

⁷⁴ Handelingsprotocol gezag, contact/omgang en hulp na partnerdoding waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken, 15 november 2013. Bijlage bij *Kamerstukken II* 2013/14, 33 552, 9.

⁷⁵ Handelingsprotocol gezag, contact/omgang en hulp na partnerdoding waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken, 15 november 2013. Bijlage bij *Kamerstukken II*, 2013/14, 33 552, 9, p. 2.

‘degene in een nauwe persoonlijke betrekking’ kan gevonden worden in het feit dat dit protocol enkel ziet op personen die een affectieve relatie met elkaar hebben. Of dit protocol ook ziet op situaties waarin de affectieve relatie is beëindigd, blijft onduidelijk. Waar in de rechtspraak van de werkwijze van het handelingsprotocol wordt afgeweken in het geval van ex-partners, stelt de Minister van Veiligheid en Justitie dat het handelingsprotocol ziet op alle situaties waarbij een ouder van minderjarige kinderen door een (ex-)partner met een opvoedingstaak om het leven wordt gebracht’.⁷⁶

Werkwijze protocol

Indien sprake is van een geval van partnerdoding, doet de politie hiervan binnen 24 uur een melding bij Veilig Thuis.⁷⁷ Veilig Thuis schakelt vervolgens zowel de benodigde hulpverlening als de Raad voor de Kinderbescherming in. De Raad dient vervolgens binnen 24 uur een verzoek tot voorlopige voogdij in de zin van art. 1:241 lid 1 BW in. Uitgangspunt van het handelingsprotocol is dat de rechter het verzoek toewijst en een gecertificeerde instelling aanwijst die verantwoordelijk is voor de uitoefening van de voorlopige voogdij.⁷⁸ Uit het handelingsprotocol blijkt dat de gezinsvoogd verantwoordelijk is voor het vaststellen van de verblijfplaats van de minderjarige, het inschakelen van de nodige hulpverlening en de beslissing omtrent het contact en omgang met de familie. Met betrekking tot de beslissing omtrent het contact en omgang dient de gezinsvoogd rekening te houden met zowel het belang van het kind als de inbreng van het kind. Dit volgt uit het uitgangspunt dat het protocol hanteert, namelijk: *‘Bij alle maatregelen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste*

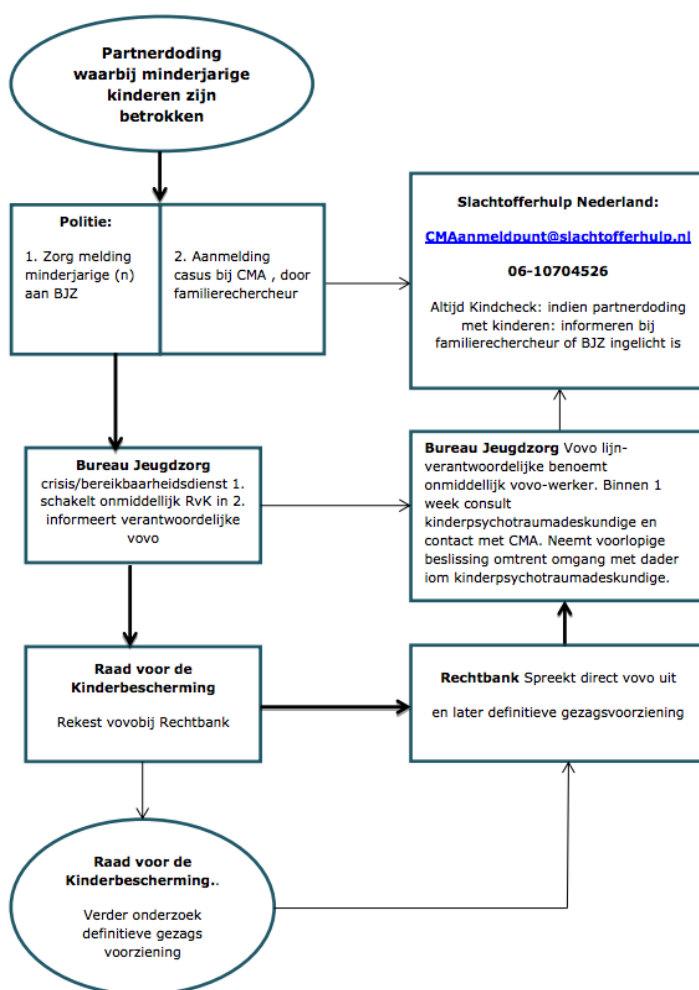
⁷⁶ Rb Den Haag 3 februari 2014, ECLI:NL:RBDHA:2014:1884; de rechter wijst in deze zaak het verzoek tot een voorlopige voogdij af en spreekt een OTS uit; *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, 6, p. 5.

⁷⁷ In de tabel ‘werkwijze handelingsprotocol’ dient Bureau Jeugdzorg vervangen te worden door Veilig Thuis.

⁷⁸ De in de tabel ‘werkwijze handelingsprotocol’ genoemde vovo-werker is gelijk aan de gezinsvoogd.

overweging. *IVRK artikel 3.*⁷⁹ Indien de gezinsvoogd tot de beslissing komt dat omgang niet in het belang van het kind is, zal geen omgang plaatsvinden. Mocht de (vermoedelijke) dader-ouder toch omgang wensen, dan dient hij op grond van art. 1:377a lid 2 BW een verzoek bij de rechter in te dienen tot het vaststellen van een omgangsregeling. De Raad dient binnen drie maanden na het uitspreken van de voorlopige voogdij een gezagsbeëindigende maatregel in de zin van art. 1:266 en 1:267 BW te verzoeken en daarmee definitief in het gezag te voorzien.

Tabel 'werkwijze handelingsprotocol'⁸⁰

⁷⁹ Handelingsprotocol gezag, contact/omgang en hulp na partnerdoding waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken, 15 november 2013. Bijlage bij *Kamerstukken II*, 2013/14, 33 552, 9, p. 1.

⁸⁰ Handelingsprotocol gezag, contact/omgang en hulp na partnerdoding waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken, 15 november 2013. Bijlage bij *Kamerstukken II*, 2013/14, 33 552, nr. 9.

3. De nieuwe wet

Op 8 juli 2016 is per Koninklijke boodschap het wetsvoorstel 'Wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het clausuleren van het recht op contact of omgang na partnerdoding' aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden ter overweging.⁸¹ Het wetsvoorstel is op 16 mei 2017 met algemene stemmen door de Tweede Kamer aangenomen. Tevens is een amendement aangenomen en overgenomen in het wetsvoorstel.⁸² Op 6 juni 2017 heeft de Eerste Kamer het voorstel als hamerstuk afgedaan.⁸³ Wanneer de wet in werking zal treden is nog onbekend.⁸⁴

In dit hoofdstuk zullen allereerst de wijzigingen opgesomd worden. Vervolgens zullen de wijzigingen toegelicht worden, waarbij ook de kritiek vanuit zowel de praktijk als vanuit de Tweede Kamer en de daar uitgenodigde (hulpverlenende) instanties op het wetsvoorstel wordt meegenomen.

3.1 De wijzigingen

De wet van 7 juni 2017 betreffende de wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het clausuleren van het recht op contact of omgang na partnerdoding brengt een drietal wijzigingen met zich. Na art. 242 BW wordt een nieuw artikel ingevoegd, namelijk art. 242a. Art. 377e BW en art. 250 BW worden uitgebreid. Deze artikelen zullen hierna omschreven worden.

Art. 1:242a BW

A. Na artikel 242 wordt een artikel ingevoegd, luidende:

Artikel 242a: *Indien de ene ouder wordt verdacht van het doden van de andere ouder, of indien de ene ouder is veroordeeld wegens het doden van de andere ouder, stelt de Raad voor de Kinderbescherming een onderzoek in naar de wenselijkheid van een contact- of omgangsregeling van het kind met de ouder die wordt verdacht of is veroordeeld wegens het doden van de andere ouder, zodra hij van de verdenking of*

⁸¹ *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, nr. 1.

⁸² *Handelingen II* 2016/17, nr. 75, item 10.

⁸³ Verslag EK 2016/17, nr. 30, item 5.

⁸⁴ *Stb.* 2017, 245.

veroordeling in kennis is gesteld. Op basis van dit onderzoek verzoekt de Raad voor de Kinderbescherming de kinderrechter om een contact- of omgangsregeling vast te stellen of om het contact of de omgang te ontzeggen. Een verzoek om het contact of de omgang te ontzeggen vermeldt tevens de duur van de verzochte ontzegging.'

Art. 1:250 BW

Aa. Artikel 250 wordt als volgt gewijzigd:

1. *Voor de tekst wordt de aanduiding '1' geplaatst.*
2. *Er wordt een lid toegevoegd, luidende:*
 2. *In geval van een verzoek van de Raad voor de Kinderbescherming als bedoeld in artikel 242a benoemt de kinderrechter bij de aanvang van het geding een bijzondere curator om de minderjarige, zowel in als buiten rechten te vertegenwoordigen.*

Art. 1:377e BW

B. Artikel 377e wordt als volgt gewijzigd:

1. *Voor de tekst wordt de aanduiding '1' geplaatst*
2. *Er worden twee leden toegevoegd, luidende:*
 2. *De rechtbank kan op verzoek van een ouder, of van een biologische ouder die in een nauwe persoonlijke betrekking staat tot het kind, een beslissing waarbij de omgang is ontzegd tevens wijziging na verloop van een periode van een jaar nadat de eerdere beschikking in kracht van gewijsde is gegaan.*
 3. *Indien de ene ouder wordt verdacht van het doden van de andere ouder, of indien de ene ouder is veroordeeld wegens het doden van een andere ouder, en de rechter heeft de omgang ontzegd voor een duur van twee jaar of meer, dan kan de rechter, in afwijking van het tweede lid, de beslissing waarbij de omgang is ontzegd, onverminderd het eerste lid, niet eerder wijzigen op verzoek van de ouder dan na verloop van een periode van twee jaar nadat de eerdere beschikking in kracht van gewijsde is gegaan.*

3.2 Doel van de nieuwe wet

Het doel van de wet van 7 juni 2017 is tweeledig: 1. Met de wet wenst men rust te creëren voor een minderjarige die betrokken is bij een (vermoedelijke) partnerdoding en 2. De wet beoogt te voorkomen dat kinderen tegen hun wil in de (vermoedelijke) dader-ouder moeten zien. De nieuwe wet beoogt dit op twee manieren te bereiken, namelijk door enerzijds de beslissingsbevoegdheid omtrent het contact en de omgang bij de gecertificeerde instelling weg te halen en neer te leggen bij de kinderrechter en anderzijds door de mogelijkheden in te perken van de ouder om een verzoek tot een contact- of omgangsregeling in te dienen. Dit zal in de volgende paragraaf nader worden toegelicht.

3.3 Toelichting en kritiek op de wet van 7 juni 2017

De discussie omtrent de wet van 7 juni 2017 spitst zich toe op een drietal hoofdelementen, namelijk de reikwijdte van de nieuwe wet, de periode van ontvankelijkheid van de (vermoedelijke) dader-ouder en het benoemen van een bijzonder curator. Deze punten van kritiek zullen hieronder achtereenvolgens besproken worden.

3.3.1 (Reikwijdte van) art. 1:242a BW

Met de inwerkingtreding van art. 1:242a BW (nieuw) komt de Raad de verplichting toe om gedurende de looptijd van de voorlopige maatregel te onderzoeken of omgang dan wel contact tussen het kind en de van partnerdoding verdachte dan wel voor partnerdoding veroordeelde ouder in het belang van het kind is.⁸⁵ Tevens komt de Raad op grond van reeds genoemd artikel de verplichting toe tot het indienen van een verzoek tot het vaststellen van een contact- of omgangsregeling dan wel om het contact of de omgang te ontzeggen.

⁸⁵ Uit het WODC-onderzoek 'Zorg voor Kinderen na Partnerdoding' blijkt dat in 89 procent van de onderzochte zaken een kindbeschermingsmaatregel is opgelegd, waarvan het merendeel uit een (voorlopige) voogdij bestond (p.53-55).

Zowel na openstelling ter consultatie van het wetsvoorstel als vanuit de Tweede Kamer zijn veel vragen gesteld over de reikwijdte van het begrip partnerdoding. Uit kamerstukken nr. 6 met betrekking tot de wet van 7 juni 2017 blijkt dat de wet op iedere situatie ziet waarin de ene ouder wordt verdacht van dan wel veroordeeld voor het doden van de andere ouder.⁸⁶

De nieuwe wet beperkt zich tot het begrip ouders en neemt hiermee een beperktere reikwijdte aan dan het handelingsprotocol.⁸⁷ Zowel de VVD, SP en PvdA als ook de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (hierna: RSJ) zijn van mening dat de reikwijdte van het wetsvoorstel te beperkt is. Stiefouders, pleegouders en ex-partners kunnen vanuit het perspectief van het kind ook als ouder in psychologische zin gezien worden en dienen om die reden ook binnen de reikwijdte van de nieuwe wet opgenomen te worden.⁸⁸ De Minister van Veiligheid en Justitie stelt echter dat een dergelijke situatie wezenlijk verschilt van een geval van partnerdoding. Bij een geval van partnerdoding verliest de minderjarige beide ouders, namelijk zowel de ouder die om het leven is gebracht als de ouder die in detentie verblijft. Is sprake van verlies van een van reeds genoemde personen, dan heeft de minderjarige in de regel één niet gedetineerde ouder over die voor het belang van het kind kan opkomen.⁸⁹ Deze argumentatie kan om verschillende redenen opmerkelijk bevonden worden. Allereerst, uit het rapport 'Herijking Ouderschap' volgt dat 10% van de kinderen niet twee juridische ouders heeft op het moment dat zij één jaar oud zijn.⁹⁰ Er kan dus niet zomaar vanuit gegaan worden dat een kind een andere ouder heeft die voor zijn belangen kan opkomen. Daarnaast kan er niet vanuit gegaan worden dat de niet gedetineerde ouder die net zijn huidige partner is verloren door toedoen van de ex-partner op kan komen voor de belangen van het kind. Dit kan niet ondervangen worden door toewijzing van een bijzonder curator op grond van art. 1:250 BW, omdat het wezenlijke conflict tussen de ouder en de minderjarige ontbreekt. Ook ontbreekt in een

⁸⁶ *Kamerstukken II 2015/16*, 34 518, 6, p. 1.

⁸⁷ In het handelingsprotocol is de partner met een opvoedingstaak ook opgenomen.

⁸⁸ Zie bijvoorbeeld *Kamerstukken II 2015/16*, 34 518, 5, p. 5 en Advies Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, bijlage bij *Kamerstukken II 2015/16*, 34518 nr. 3.

⁸⁹ *Kamerstukken II 2015/16*, 34 518, 6, p. 5.

⁹⁰ Wolfsen e.a. 2016, p. 74.

dergelijk geval de plicht voor de Raad om een onderzoek in te stellen naar de wenselijkheid van een contact- of omgangsregeling. Het kind zal in een dergelijke situatie niet alleen speelbal worden tussen de (vermoedelijke) dader-ouder en de familie van de overgebleven ouder; het kind zal ook een speelbal worden tussen beide ouders. Dit is onwenselijk en niet in lijn met de achterliggende gedachte van de nieuwe wet.

Tevens zijn vanuit de Tweede Kamer vragen gekomen over het opnemen van de poging tot partnerdoding in de nieuwe wet. Daarbij werd eveneens aangedragen dat in een dergelijke situatie wel sprake is van een niet-gedetineerde ouder met gezag die op kan komen voor het belang van het kind, maar dat het kind daarbij in eenzelfde krachtenspel terecht zal komen als in een situatie van partnerdoding.⁹¹ De Minister heeft deze kwestie onbehandeld gelaten. De poging tot partnerdoding valt niet onder de reikwijdte van de nieuwe wet.

Daar waar de Tweede Kamer sceptisch tegenover de reikwijdte van art. 1:242a BW (nieuw) staat, klinken positieve geluiden ten aanzien van de verplichte rechtsgang. Uitgangspunt van de verplichte rechtsgang betreft het creëren van rust en duidelijkheid voor de betrokken minderjarige(n).⁹²

Partnerdoding betreft een schrijnend onderwerp met verstrekkende gevolgen voor de betrokken minderjarigen. Om die reden, zo stellen onder meer de leden van D66 en de VVD, dient uitsluitend een onafhankelijke kinderrechtster bevoegd te zijn om een belangenafweging omtrent het contact of omgang tussen het kind en de (vermoedelijke) dader-ouder te maken, waarbij de belangen van het kind voorop staan.⁹³ Op grond van het handelingsprotocol ligt deze beslissingsbevoegdheid momenteel bij de betrokken gezinsvoogd. Indien de gezinsvoogd overgaat tot het ontzeggen van het recht op omgang, dan staat op grond van art. 1:377a lid 1 BW de rechtsgang open voor de (vermoedelijke) dader-ouder om alsnog een omgangsregeling vast te laten stellen. In de praktijk stuit de beslissing van de voogd echter vaak op weerstand; een voogd belandt veelal in

⁹¹ *Kamerstukken II 2015/16*, 34 518, 5, p. 5.

⁹² *Kamerstukken II 2015/16*, 34 518, 6, p. 2.

⁹³ *Kamerstukken II 2015/16*, 34 518, 5, p. 1 en 3; *Kamerstukken II 2015/16*, 34 518, 6, p. 2.

hetzelfde krachtenspel als de minderjarige en komt daarmee onvoldoende toe aan het bevorderen van de rust voor de minderjarige en zijn omgeving. Om die reden is het positief te benoemen de beslissingsbevoegdheid vanuit de gezinsvoogd naar een onafhankelijke rechter te verplaatsen.⁹⁴

De op zichzelf staande juridische procedure brengt daarentegen juist weer onrust voor de minderjarige met zich mee. Om die reden wordt het onwenselijk geacht om naast de procedure omtrent het gezag ook een procedure betreffende het recht op omgang te voeren. Echter, het uitgangspunt is dat de Raad dit verzoek tegelijkertijd met het verzoek met betrekking tot de definitieve gezagsvoorziening indient. Op deze manier blijft het aantal juridische procedures rondom het kind beperkt.⁹⁵

Ook de Raad voor de Rechtspraak staat kritisch tegenover een verplichte rechtsgang. In de huidige situatie wordt enkel een procedure gevoerd indien sprake is van een conflict. Deze kritiek wordt ondervangen met de stelling van de Minister dat de rust en de duidelijkheid voor een minderjarige die een omgangsbeslissing van een rechter met zich meebrengt zwaarwegender wordt geacht dan een (extra) rechtsgang.⁹⁶

3.3.2 Toegang tot de rechter

Het uitgangspunt van de wetgever bij de wet van 7 juni 2017 is het creëren van rust voor de minderjarige in een geval van partnerdoding en het voorkomen dat de minderjarige een speelbal wordt tussen de familie van het slachtoffer, de (vermoedelijke) dader, de familie van de (vermoedelijke) dader en de voogd.⁹⁷ Aangezien de herziening van een omgangsbeslissing door het kind als belastend wordt ervaren, heeft de wetgever ervoor gekozen om de wijzigingsmogelijkheden op grond van art. 1:377e BW verder in te perken. Wanneer het recht op contact of omgang voor een duur van twee jaar is ontzegd, wordt, met de inwerkingtreding van de nieuwe wet, de niet-ontvankelijkheidstermijn eveneens van tweejarige

⁹⁴ *Kamerstukken II 2015/16, 34 518, 3, p.4.*

⁹⁵ *Kamerstukken II 2015/16, 34 518, 5.*

⁹⁶ Advies Raad voor de rechtspraak; *Kamerstukken II 2015/16, 34 518, 6, p. 3.*

⁹⁷ *Kamerstukken II 2015/16, 34 518, 3, p. 4*

duur. Ook sluit art. 1:377e lid 3 BW (nieuw) een tussentijds beroep op gewijzigde omstandigheden uit wanneer de rechter op grond van art. 1:242a BW over gaat tot het ontzeggen van het recht op omgang. Daarbij moet opgemerkt worden dat dit anders is wanneer een ouder niet langer als verdachte wordt aangemerkt in de zaak. Het vervallen van de verdenking is per definitie een wijziging van omstandigheden in de zin van de wet.⁹⁸ Zowel omtrent de toegang tot de rechter als over de duur van de niet-ontvankelijkheidstermijn is veel discussie gevoerd.

Het meest voorkomende punt van kritiek is dat de niet-ontvankelijkheidstermijn van twee jaar een inbreuk zou vormen op de toegang tot de rechter zoals deze volgt uit art. 6 EVRM.⁹⁹ Echter, volgens de Minister van Veiligheid en Justitie kan deze inbreuk, in het licht van Europese rechtspraak, gerechtvaardigd worden.¹⁰⁰ Hij verwijst daarbij naar *Nekvedavicius tegen Duitsland* en *Heidemann tegen Duitsland*.¹⁰¹ Uitsluitend wanneer een rechter na een uitgebreide belangenafweging, waarbij het belang van het kind van doorslaggevende betekenis is, tot een ontzegging van het omgangsrecht voor een duur van twee jaar overgaat, kan een ouder gedurende twee jaar niet-ontvankelijk worden verklaard tot het indienen van een herzieningsverzoek zonder dat er daarbij strijd is met art. 6 EVRM.

Een verlenging van de, uit rechtspraak af te leiden, niet-ontvankelijkheidstermijn van één naar twee jaar wordt, over het algemeen, in de Tweede Kamer goed ontvangen.¹⁰² Uit het WODC-onderzoek blijkt dat de jaarlijkse mogelijkheid tot het indienen van een herzieningsverzoek betreffende het omgangsrecht zijn weerslag heeft op een minderjarige.¹⁰³ Een uitbreiding ter bevordering van de rust voor de minderjarige wordt dan ook wenselijk geacht. De leden van de VVD zijn dermate positief dat zij, met het oog op de rust, het herstel en de mogelijkheid tot

⁹⁸ *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, 13, p. 1.

⁹⁹ *Kamerstukken II* 2015/16, 34518, 3, p. 5; Advies Raad voor de rechtspraak, p. 3; Advies Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, p. 5-6; Advies Nederlandse Orde van Advocaten, p. 3; Advies Defence for Children, p. 3.

¹⁰⁰ *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, 3, p. 5-6 (MvT).

¹⁰¹ EHRM 19 juni 2003, 46165/99 (*Nekvedavicius/Duitsland*); EHRM 17 mei 2011, 9732/10 (*Heidemann/Duitsland*); beide uitspraken zijn besproken in paragraaf 2.3.3.2.

¹⁰² *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, 5, p. 6; *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, 6, p. 6 e.v.

¹⁰³ Alisic e.a. 2014, p. 54.

rouwverwerking voor de minderjarige, op 11 mei jongstleden een amendement hebben ingediend met daarin het voorstel om de niet-ontvankelijkheidstermijn te verruimen naar drie jaar.¹⁰⁴ Dit amendement is verworpen. Een dergelijke verlenging kan volgens de Minister, met het oog op *Nekvedavicius tegen Duitsland*, niet gerechtvaardigd worden. Een ontzegging voor een periode van drie jaar is dermate lang dat niet met zekerheid vastgesteld kan worden dat een ontzegging gedurende die gehele periode in het belang van het kind noodzakelijk is; er kunnen zich een verscheidenheid aan wisselende omstandigheden voordoen die het belang van het kind kunnen beïnvloeden.¹⁰⁵ Daarnaast stelt Minister Blok dat met een niet-ontvankelijkheidstermijn van twee jaar een redelijke balans wordt gevonden tussen de rechten van de ouder enerzijds en die van het kind anderzijds.¹⁰⁶

Informele rechtsingang

Ook over de toegang tot de rechter voor de minderjarige bestaat discussie. De leden van het CDA vragen zich terecht af of art. 1:377g BW voldoende geborgd wordt in de huidige praktijk; kinderen die de leeftijd van twaalf jaar nog niet hebben bereikt en niet in staat worden geacht tot een redelijke waardering van hun belangen worden uitgesloten van deze mogelijkheid. Ook komt deze minderjarigen geen beroepsmogelijkheid toe indien hun verzoek wordt afgewezen. Daarnaast kan men zich afvragen of de informele rechtsingang wel laagdrempelig genoeg is voor de minderjarige of dat zijn gang naar de rechter verstoord wordt door een loyaliteitsconflict jegens de (vermoedelijke) dader-ouder of het krachtenspel waarin het kind verwickeld is geraakt.¹⁰⁷ Deze vragen zijn tot heden onbeantwoord gebleven.

¹⁰⁴ *Kamerstukken II 2015/16*, 34 518, 5, p. 6; *Kamerstukken II 2015/16*, 34 518, 12.

¹⁰⁵ *Kamerstukken II 2015/16*, 34 518, 6, p. 6.

¹⁰⁶ *Handelingen II 2016/17*, nr. 73.

¹⁰⁷ *Kamerstukken II 2015/16*, 34 518, 5, p. 7.

3.3.3 De bijzonder curator

Op 10 mei jongstleden heeft D66 een amendement ingediend tot het wijzigen van art. 1:250 BW waaruit volgt dat wanneer de Raad een verzoek in de zin van art. 1:242a heeft ingediend, de kinderrechter altijd direct bij aanvang van de gerechtelijke procedure een bijzonder curator dient te benoemen. Het

amendement wordt onderbouwd met de veronderstelling dat een partnerdoding een complexe situatie betreft waarin zowel de stem van het kind als het belang van het kind van begin af aan verwoord dienen te worden.¹⁰⁸

De Minister stelt zich op het standpunt dat de huidige wettelijke regeling volstaat. Sterker nog, de Minister stelt dat het belang van het kind al voldoende gewaarborgd wordt door de voogd en dat het introduceren van een extra verplichte procesdeelnemer de zaak slechts complexer zal maken.¹⁰⁹ De Kamerleden zijn aan de Minister voorbij gegaan en hebben het amendement op 16 mei 2017 aangenomen. Vanuit D66, PVV en GroenLinks komen duidelijke geluiden dat het juist als positief aangemerkt dient te worden om bij aanvang van de procedure een bijzonder curator te benoemen die het belang van het kind zowel gedurende de voorbereidende fase als gedurende de zitting kan behartigen.¹¹⁰ Zo wordt onder meer aangevoerd dat een bijzonder curator een belangrijke rol zou kunnen spelen met betrekking tot het veel genoemde loyaliteitsconflict. Een bijzonder curator kan op een neutrale plek, zonder bijzijn van de (vermoedelijke) dader-ouder of andere betrokkenen dan wel nabestaanden met de minderjarige spreken, zodat een minderjarige, ongeacht zijn leeftijd, vrijelijk zijn eigen mening kan uiten.¹¹¹ Of dit voor een minderjarige ook daadwerkelijk afdoende is om afstand te kunnen doen van zijn loyaliteitsconflict dient nog bezien te worden.

¹⁰⁸ *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, 9, p. 1.

¹⁰⁹ *Handelingen II* 2016/17, nr. 73.

¹¹⁰ *Handelingen II* 2016/17, nr. 73.

¹¹¹ Hof Arnhem-Leeuwarden, 29 november 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:9717.

4. Het internationale toetsingskader

In dit hoofdstuk worden de bepalingen uit het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (hierna: EVRM) en het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna: IVRK) met betrekking tot het omgangsrecht na partnerdoding behandeld. Het doel van dit hoofdstuk is om een toetsingskader te schetsen betreffende het omgangsrecht na partnerdoding vanuit het internationale kinderrechtenperspectief bezien.

4.1 Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden

4.1.1 Inleiding

Het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (hierna: EVRM) is op 31 augustus 1954 na ondertekening en ratificering in Nederland in werking getreden. Het verdrag ziet op 'een ieder'; enkel in de art. 5 en 6 EVRM wordt specifiek naar het kind verwezen. Toch is art. 8 EVRM van groot belang voor de invulling van het omgangsrecht vanuit het internationale kinderrechtenperspectief bezien. Uit art. 8 EVRM volgt het recht op familie- en gezinsleven.

4.1.2 Art. 8 EVRM; 'family life'

Art. 8 EVRM luidt als volgt:

- 1. Een ieder heeft recht op respect voor zijn privé leven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn correspondentie.*
- 2. Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan in de uitoefening van dit recht, dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk is in het belang van de nationale veiligheid, de openbare veiligheid of het economisch welzijn van het land, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden of de bescherming van rechten en vrijheden van anderen.*

Het recht op familie- en gezinsleven, oftewel 'family life' wordt aangenomen indien sprake is van een bestaande familieband. Deze familieband moet onderbouwd worden door bijkomende omstandigheden. Deze bijkomende omstandigheden kunnen, wat betreft de biologische vader, worden gezocht in de aard van de relatie tussen de man en de vrouw, de betrokkenheid van de man bij de minderjarige zowel voor als na de geboorte en de band die betrokkene heeft met de minderjarige.¹¹² Daarnaast is het ook mogelijk om ten aanzien van grootouders of andere familieleden, pleegouders of stiefouders 'family life' aan te nemen.¹¹³

Uit art. 8 lid 2 EVRM vloeit een negatieve verplichting voor de Staat voort. Een ouder en een kind dienen niet van elkaar gescheiden te worden, tenzij sprake is van een van de rechtvaardigingsgronden uit reeds genoemd artikel. Uit vaste rechtspraak van het EHRM volgt dat een dergelijke scheiding geen definitief karakter kan hebben. De scheiding dient van zo'n kort mogelijke duur te zijn en de scheidingsbeslissing dient regelmatig onderworpen te worden aan een herziening.¹¹⁴

Tevens kan uit het recht op 'family life' een recht op omgang afgeleid worden. Dit volgt onder meer uit *Hendriks tegen Nederland*.¹¹⁵ In deze zaak werd het onthouden van contact tussen vader en kind na echtscheiding in strijd geacht met het recht op 'family life' zoals dit is neergelegd in art. 8 lid 1 EVRM; '*when the actual 'family life' in the sense of 'living together' had ended, continued contact between them was desirable and should in principle have remained possible*'. Dit contact kan slechts geweigerd worden indien dit bij wet is voorzien en noodzakelijk is ter bescherming van een in art. 8 lid 2 EVRM genoemd belang.¹¹⁶

¹¹² Van der Linden & Koens 2015, p. 117; Hof Arnhem-Leeuwarden, 1 december 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:9723, r.o. 5.2; EHRM 1 juni 2004, nr. 45582/99 (*Lebbink/Nederland*).

¹¹³ HR 15 mei 1987, ECLI:NL:PHR:1987:AC4158; HR 10 november 1989, ECLI:NL:PHR:1989:AC1692.

¹¹⁴ Doek 2006, p. 25.

¹¹⁵ EHRM 2 maart 1982, 21 (*Hendriks/Nederland*); EHRM 22 juni 1989, NJ 1992/705 (*Eriksson/Zweden*).

¹¹⁶ EHRM 2 maart 1982, 21 (*Hendriks/Nederland*), par. 95-96.

Met betrekking tot de laatste zinsnede uit art. 8 lid 2 EVRM (de bescherming van rechten en vrijheden van anderen) heeft het Europese Hof in *Hokkanen tegen Finland* bepaald dat het belang van het kind hieronder geschaard kan worden.¹¹⁷ Oftewel, het recht op contact kan worden beperkt indien het belang van het kind dit vergt. Een duidelijk voorbeeld betreffende het recht op contact na partnerdoding kan gevonden worden in de zaak *Krapivin tegen Rusland*.¹¹⁸ In deze zaak heeft de vader van een driejarig zoontje, de moeder met verschillende messteken om het leven gebracht. Het zoontje was getuige van de partnerdoding. De vader werd gedwongen opgenomen in een psychiatrische instelling. Het kind werd opgevoed door zijn grootouders. De grootouders weigerden contact tussen de vader en het kind. Op nationaal niveau werd, tot aan de hoogste rechter toe, geoordeeld dat het niet in het belang van het kind kon worden geacht om contact met zijn vader te hebben.¹¹⁹ Het Europese Hof heeft deze opvatting gevolgd. Een inbreuk op het recht op familie- en gezinsleven werd in deze zaak noodzakelijk geacht om de volgende drie redenen: 1. Vanwege het feit dat vader wegens zijn psychische stoornis de veiligheid van het kind niet kan waarborgen 2. Het onverwerkte trauma van de minderjarige en 3. Het feit dat het kind gedurende vier jaar is opgevoed door de grootouders.¹²⁰ Een inmenging op het recht op 'family life' werd in deze zaak gerechtvaardigd op grond van de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen; het belang van het kind op een rustige en veilige opvoedomgeving werd zwaarwegender geacht dan het recht van de vader op contact met zijn kind.

4.2 Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind

4.2.1 Inleiding

Het IVRK is het meest geratificeerde internationale mensenrechtenverdrag; bijna alle 196 landen ter wereld zijn aan dit verdrag gebonden.¹²¹ Het verdrag is op 8 maart 1995 in werking getreden. Het IVRK omvat alle kinderrechten; zowel de

¹¹⁷ EHRM 23 september 1994, 25159/94 (*Hokkanen/Finland*).

¹¹⁸ EHRM 12 juli 2016, 45142/14 (*Krapivin/Rusland*).

¹¹⁹ EHRM 12 juli 2016, 45142/14 (*Krapivin/Rusland*), par. 29.

¹²⁰ EHRM 12 juli 2016, 45142/14 (*Krapivin/Rusland*), par. 73.

¹²¹ www.ohchr.org; enkel de Verenigde Staten hebben het IVRK niet geratificeerd.

burgerlijke en politieke rechten als ook de economische, sociale en culturele rechten. Het IVRK onderscheidt zich van andere mensenrechtenverdragen, doordat de rechten in het IVRK geheel zijn toegespitst op het kind.¹²²

Het IVRK betreft een holistisch verdrag; iedere bepaling uit het IVRK dient in samenhang gezien te worden met alle andere bepalingen uit het IVRK.¹²³ Het IVRK kent vier algemene beginselen: art. 2 IVRK (het recht op non-discriminatie), art. 3 IVRK (het belang van het kind), art. 6 IVRK (het recht op leven en ontwikkeling) en art. 12 IVRK (het recht om gehoord te worden). Deze vier artikelen zijn van fundamenteel belang voor de interpretatie en implementatie van alle andere rechten uit het IVRK.¹²⁴

In onderstaande paragrafen zullen de verschillende relevante bepalingen met betrekking tot het omgangsrecht uit het IVRK afzonderlijk besproken worden.

4.2.2 Art. 3 IVRK: het belang van het kind

Uit art. 3 lid 1 IVRK volgt:

- 1. Bij alle maatregelen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechtelijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging.*

De term 'kinderen' impliceert dat art. 3 lid 1 IVRK niet uitsluitend ziet op het individu, maar ook op het collectief. Dit brengt met zich dat dit zowel ten aanzien van de belangenafweging in een concreet geval als ten aanzien van een algemene maatregel die ziet op een groep kinderen, het belang van het kind de eerste overweging dient te zijn. Oftewel, het belang van het kind dient zowel binnen de rechtspraak als op wetgevend niveau de eerste overweging te zijn.¹²⁵ Dit betekent echter niet dat het belang van het kind in de belangenafweging absolute voorrang

¹²² Enkel art. 5 en 6 EVRM verwijzen naar minderjarigen.

¹²³ Blaak e.a. 2012, p. 38; zie hiertoe bijvoorbeeld CRC/C/GC/12, par. 2.

¹²⁴ CRC/C/GC/12, par. 1 en 17; CRC/C/GC/14, par. 3 en 32.

¹²⁵ CRC/C/GC/14, par. 6, 12-14; *Kamerstukken II 1992/93*, 22 855 (R1451), 3, p. 14 (MvT).

dient te krijgen. Wel wordt in de praktijk in de regel een zwaarder gewicht toegekend aan het belang van het kind.¹²⁶

Het belang van het kind is een dynamisch begrip ten aanzien waarvan iedere nadere definitie, in zowel internationale als nationale wetgeving, ontbreekt.¹²⁷ De vaststelling van het belang van het kind behoeft om die reden een casuïstische benadering. Als richtlijn heeft het Comité in General Comment No. 14 een aantal criteria, dan wel specifieke rechten opgesomd waar rekening mee gehouden dient te worden bij de vaststelling.¹²⁸

Zo dient bij het vaststellen van het belang van het kind rekening gehouden te worden met het algemene welzijn van het kind. Hieronder vallen zowel de materiële, fysieke als emotionele behoeften van het kind, maar ook de behoefte aan affectie en veiligheid.¹²⁹ De veiligheid van het kind kan in het geding komen als de (vermoedelijke) dader-ouder na een geval van partnerdoding is opgenomen in een psychiatrische instelling of als de partnerdoding tevens op het minderjarige kind was gericht. De emotionele behoeften van een minderjarige kunnen bijvoorbeeld in het geding komen als een (vermoedelijke) dader-ouder op zeer korte termijn na de partnerdoding omgang met de minderjarige wenst. Dit betreffen factoren die moeten worden meegewogen bij de vaststelling van het belang van het kind. Daarbij dient niet enkel naar het belang van het kind op het specifieke moment gekeken te worden, maar moet ook rekening gehouden worden met het belang van het kind in de toekomst.¹³⁰

Voor een verdere inkleuring van art. 3 lid 1 IVRK kent het Comité naast deze criteria een zwaar gewicht toe aan art. 9 (het recht van het kind om niet gescheiden te worden van zijn ouders) en 12 IVRK (het recht om gehoord te worden). Daarbij stelt het Comité dat het belang van het kind niet vastgesteld kan worden zonder dat het kind de mogelijkheid is geboden om zijn mening omtrent

¹²⁶Kamerstukken II 1992/93, 22 855 (R1451), 3, p. 15 (MvT); CRC/C/GC/14 par. 39; Detrick, T&C, art. 3 IVRK.

¹²⁷ Limbeek & Bruning 2015, p. 96.

¹²⁸ CRC/C/GC/14, par. 52-79.

¹²⁹ CRC/C/GC/14, par. 71-74.

¹³⁰ CRC/C/GC/14, par. 74.

de situatie kenbaar te maken; art. 3 lid 1 en 12 IVRK zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.¹³¹ Deze artikelen zullen achtereenvolgens in de volgende paragrafen besproken worden.

4.2.3 Art. 9 IVRK: het recht op contact na scheiding

Art. 9 IVRK luidt als volgt:

1. *De Staten die partij zijn, waarborgen dat het kind niet wordt gescheiden van zijn of haar ouders tegen hun wil, tenzij de bevoegde autoriteiten, onder voorbehoud van de mogelijkheid van rechterlijke toetsing, in overeenstemming met het toepasselijke recht en de toepasselijke procedures, beslissen dat deze scheiding noodzakelijk is in het belang van het kind. Een dergelijke beslissing kan noodzakelijk zijn wanneer er sprake is van misbruik of verwaarlozing van het kind door de ouders, of wanneer de ouders gescheiden leven en er een beslissing moet worden genomen ten aanzien van de verblijfplaats van het kind.*
3. *De Staten die partij zijn, eerbiedigen het recht van het kind dat van een ouder of beide ouders is gescheiden, op regelmatige basis persoonlijke betrekkingen en rechtstreeks contact met beide ouders te onderhouden, tenzij dit in strijd is met het belang van het kind.*

Hieruit volgt, kort gezegd, zowel het uitgangspunt dat een kind niet gescheiden dient te worden van zijn ouder(s) als ook het uitgangspunt dat, indien een kind toch gescheiden wordt van zijn ouder(s), het kind recht heeft op contact met zijn ouder(s). Deze rechten vinden hun weerslag in art. 8 EVRM. Daarbij geldt dat het EHRM, in toenemende mate, bepalingen uit het IVRK inroept ter invulling van de rechten van het kind.¹³²

Uit art. 9 lid 1 IVRK volgt de verplichting voor de Staat om er zorg voor te dragen dat het kind niet gescheiden wordt van zijn ouders; het scheiden van het kind van zijn ouders geldt als uiterste remedie.¹³³ Het EVRM kent dit uitgangspunt ook, maar met betrekking tot detentie gaat het IVRK nog een stap verder. Uit General Comment No. 14 volgt dat, wanneer sprake is van een scheiding door middel van detentie, reeds bij de scheidingsbeslissing, met het oog op het belang van het kind,

¹³¹ CRC/C/GC/14, par. 53.

¹³² Vanwege de reikwijdte van deze scriptie wordt hier met een enkele constatering volstaan.

¹³³ Doek 2006, p. 25; CRC/C/GC/14 par. 61.

naar een alternatief voor detentie gezocht dient te worden.¹³⁴ Uit art. 8 lid 1 EVRM volgt deze inspanningsverplichting van de Staat uitsluitend met betrekking tot de beslissing omtrent contact; de Staat dient mogelijkheden te faciliteren om contact tussen een minderjarige en de ouder in detentie te verwezenlijken.¹³⁵

Uit art. 9 lid 3 IVRK volgt de verplichting voor de Staat zorg te dragen dat het kind, wanneer het belang van het kind een scheiding vereist, op regelmatige basis persoonlijke betrekkingen en rechtstreeks contact met beide ouders kan onderhouden. Daarbij wordt, net als in art. 8 EVRM, het uitgangspunt ‘omgang, tenzij’ gehanteerd. De Staat dient het contact tussen de ouders en het kind te waarborgen, tenzij dit in strijd is met het belang van het kind. Met het belang van het kind wordt het belang van het kind in de zin van art. 3 lid 1 IVRK bedoeld.

Uit de formulering van art. 9 lid 3 IVRK blijkt dat het recht op contact een recht is dat het kind toekomt en waar dus vanaf gestapt kan worden indien contact niet in het belang van het kind is. Uit deze bewoording kan worden afgeleid dat de mening van het kind hierin een belangrijke rol dient te spelen. Hiervoor dient er aansluiting gezocht te worden bij art. 12 IVRK.

4.2.4 Art. 12 IVRK: het recht om gehoord te worden

Uit art. 12 IVRK volgt:

1. *De Staten die partij zijn, verzekeren het kind dat in staat is zijn of haar mening kenbaar te vormen, het recht die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid.*
2. *Hiertoe wordt het kind met name in de gelegenheid gesteld te worden gehoord in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft, hetzij rechtstreeks, hetzij door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling, op een wijze die verenigbaar is met de procedureregels van het nationaal recht.*

¹³⁴ CRC/C/GC/14 par. 69.

¹³⁵ Zie paragraaf 4.1.2 en EHRM 28 september 2000, 25498/94 (*Messina/Italië*), par. 70 en 73.

Uit het eerste lid van reeds genoemd artikel is een tweeledige verplichting voor de Staat af te leiden. Allereerst dient de Staat het kind dat in staat is zijn of haar mening kenbaar te maken een mogelijkheid te bieden om deze mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreft. Vervolgens dient de Staat een passend belang aan deze mening te hechten die in overeenstemming is met de leeftijd en de rijpheid van het kind. Het Comité benadrukt in GC No. 12 dat er doelbewust voor is gekozen geen minimumleeftijd aan dit vereiste te verbinden.¹³⁶ Uit onderzoek is gebleken dat zeer jonge kinderen ook in staat zijn om hun mening kenbaar te maken (bijvoorbeeld door middel van non-verbale communicatie). Om die reden, maar ook vanwege omstandigheden zoals ervaringen van het kind, de omgeving waarin het kind opgroeit en culturele verwachtingen dient niet uitsluitend rekening gehouden te worden met de leeftijd van het kind, maar vormt de rijpheid van het kind ook een belangrijke indicator.¹³⁷ Dit leidt ertoe dat van geval tot geval beoordeeld dient te worden welk passend belang aan de mening van het kind gehecht zal worden.

Uit het tweede lid van art. 12 IVRK volgt het participatierecht; het kind dat in staat wordt geacht om zijn mening vrijelijk te kunnen uiten, dient in ieder procedure die het kind betreft, rechtstreeks dan wel door tussenkomst van een vertegenwoordiger, gehoord te worden.¹³⁸

Het recht van het kind om zijn mening kenbaar te maken inzake een omgangsprocedure is niet direct uit art. 9 lid 3 IVRK af te leiden. Dit recht dient afgeleid te worden uit de onlosmakelijke karakter dat aan de art. 3 en 12 IVRK is toegekend. Om het belang van het kind vast te kunnen stellen, dient het kind zijn mening ter zake kenbaar te maken; art. 12 lid 1 IVRK vormt het middel en art. 3 lid 1 IVRK het doel.¹³⁹

¹³⁶ CRC/C/GC/12, par. 21.

¹³⁷ CRC/C/GC/12, par. 29.

¹³⁸ Blaak e.a. 2012, p. 232; CRC/C/GC/12, par. 32-34.

¹³⁹ CRC/C/GC/12, par. 43.

Zoals reeds genoemd betreft het recht om gehoord te worden in de zin van art. 12 IVRK één van de vier fundamentele beginselen van het IVRK.¹⁴⁰ Dit fundamentele karakter brengt met zich dat, volgens het Comité, altijd een mogelijkheid open moet staan voor het kind om een omgangsbeslissing te herzien of om beroep in te stellen.¹⁴¹

¹⁴⁰ CRC/C/GC/12, par. 2.

¹⁴¹ CRC/C/GC/14 par. 82.

5. Analyse

In dit hoofdstuk zal een viertal punten betreffende de wet van 7 juni 2017 geanalyseerd worden in het licht van het hiervoor geschetste internationale kinderrechtenperspectief. Deze vier punten betreffen:

1. (De reikwijdte van) art. 1:242a BW;
2. De toegang tot de rechter;
3. De bijzonder curator;
4. Totstandkoming van het wetsvoorstel.

5.1 (De reikwijdte van) art. 1:242a BW

Uit art. 1:242a BW (nieuw) volgt dat de Raad in een geval van partnerdoding een verplicht onderzoek moet instellen naar de wenselijkheid van een contact- of omgangsregeling. Het uitgangspunt dat hierbij gehanteerd wordt is ‘omgang, tenzij’. De Raad dient vervolgens een verzoek in te dienen bij de kinderrechter, waarna de kinderrechter over zal gaan tot het vaststellen van een omgangsregeling dan wel het ontzeggen van het omgangsrecht.

Deze wijziging brengt met zich dat in de regel alle kinderen die bij een partnerdoding zijn betrokken, ongeacht hun leeftijd, door de Raad zullen worden uitgenodigd voor een gesprek. Hiermee wordt in grote mate toegekomen aan art. 12 lid 1 IVRK en het bijbehorende General Comment No. 12; ieder kind dient zijn mening vrijelijk te kunnen uiten, waarbij geldt dat ook zeer jonge kinderen in staat zijn om hun mening kenbaar te maken. In het Raadsrapport zal vervolgens, na multidisciplinair overleg, tot een advies worden gekomen, waarbij in overeenstemming met de leeftijd en rijpheid van het kind rekening wordt gehouden met de mening van het kind. Daarbij geldt dat des te ouder of rijper het kind is, des te zwaarder het gewicht is dat er wordt toegekend aan het belang van het kind in de besluitvorming. Het rapport zal uiteindelijk ter onderbouwing van het verzoek van de Raad betreffende het omgangsrecht na partnerdoding overgelegd worden aan de kinderrechter. De kinderrechter kent een zwaar gewicht toe aan een dergelijk rapport. Op die manier kan worden gewaarborgd dat

de mening van ieder kind (indirect) wordt meegenomen bij de belangenafweging die voorafgaat aan het vaststellen dan wel ontzeggen van het recht op omgang.

Daarnaast heeft de kinderrechter de mogelijkheid om, op grond van art. 809 lid 1 Rv, kinderen van twaalf jaar en ouder of kinderen die de leeftijd van twaalf jaar nog niet hebben bereikt, maar in redelijke staat tot waardering van hun belangen kunnen worden geacht, direct te horen gedurende de procedure. Deze mogelijkheid staat echter op gespannen voet met art. 12 lid 2 IVRK, omdat het Comité in GC No. 12 heeft benadrukt dat geen leeftijdsvereiste aan het participatierecht verbonden moet worden. Kinderen die de leeftijd van twaalf jaar nog niet hebben bereikt en niet in staat worden geacht tot een redelijke waardering van hun belangen ter zake worden van deze mogelijkheid uitgesloten.

Enig punt van aandacht bij het indirect meenemen van de mening van ieder kind is dat, om in dergelijke belangrijke mate toe te komen aan art. 12 lid 1 IVRK, het handelingsprotocol strikt nageleefd dient te worden en ieder geval van partnerdoding daadwerkelijk gemeld moet worden bij de Raad voor de Kinderbescherming.

Verplichte rechtsgang

Een verplichte rechtsgang ten aanzien van het omgangsrecht in een geval van partnerdoding leidt ertoe dat in elke zaak betreffende partnerdoding een onafhankelijke kinderrechter over zal gaan tot een uitgebreide belangenafweging waarbij het belang van het kind, in de zin van art. 1:377a lid 3 BW, voorop wordt gesteld. Bij deze belangenafweging geldt het uitgangspunt 'omgang, tenzij dit niet in het belang van het kind is' zoals dit ook uit de art. 8 EVRM en 9 lid 3 IVRK volgt. Daarbij wordt op nationaal niveau op een hele andere manier invulling gegeven aan het belang van het kind dan op internationaal niveau. Daar waar op nationaal niveau invulling aan dit begrip wordt gegeven via een limitatieve opsomming van hetgeen niet in het belang van het kind wordt geacht, wordt op internationaal niveau invulling gegeven aan hetgeen juist wel in het belang van het kind geacht dient te worden. Op internationaal niveau wordt invulling gegeven aan het belang van het kind door aansluiting te zoeken bij het door het Comité geformuleerde

criterium 'het algemene welzijn van het kind', het door het EHRM geformuleerde uitgangspunt 'een veilige en rustige opvoedingsomgeving' en art. 9 en 12 IVRK.¹⁴² De ontzeggingsgronden zoals deze in art. 1:377a lid 3 BW zijn geformuleerd, zijn in de kern allemaal terug te leiden naar deze criteria. Zo is de kennelijke ongeschiktheid uit art. 1:377a lid 3 onder b BW terug te leiden naar het waarborgen van de veiligheid van de minderjarige opgenomen onder het 'algemene welzijn' in GC No. 14 en is het doen blijken van ernstige bezwaren van een minderjarige tegen de omgang terug te voeren tot art. 12 IVRK. De invulling van het begrip 'het belang van het kind' betreffende het omgangsrecht op nationaal niveau moet dan ook gelijk worden gesteld aan de invulling van dit begrip op internationaal niveau.

Uit art. 8 EVRM en art. 9 lid 3 IVRK volgt een duidelijke verplichting voor de Staat om het fundamentele recht op contact te waarborgen en slechts wanneer het belang van het kind dit vergt over te gaan tot het ontzeggen van dit recht. Op basis van dit uitgangspunt kan de huidige beslissingsbevoegdheid van de gezinsvoogd betreffende het recht op omgang na partnerdoding in twijfel worden getrokken. Een voogd betreft een natuurlijk persoon, waarbij, vanwege de nauwe betrokkenheid bij het gezin, een objectieve beoordelingsmogelijkheid ontbreekt. Met het verplaatsen van de beslissingsbevoegdheid van de gezingsvoogd naar de kinderrechter, wordt in grotere mate toegekomen aan het fundamentele karakter van het omgangsrecht, zoals dit voortvloeit uit het internationale recht.

Daarnaast zal met de verplaatsing van de beslissingsbevoegdheid van de gezinsvoogd naar de kinderrechter worden toegekomen aan het doel van de nieuwe wet, namelijk: het creëren van rust en duidelijkheid voor de minderjarige die betrokken is bij een (vermoedelijke) partnerdoding. Een kinderrechter wordt gezien als een gezaghebbende instantie, waardoor in de praktijk de beslissingen van een dergelijke instantie sneller geaccepteerd zullen worden dan eenzelfde beslissing van een gezinsvoogd. Acceptatie van een dergelijke beslissing leidt tot rust en duidelijkheid voor de minderjarige. Daarnaast wordt met de verplaatsing van de beslissingsbevoegdheid voorkomen dat een gezinsvoogd in hetzelfde

¹⁴² CRC/C/GC/14, par. 71-74; EHRM 12 juli 2016, 45142/14 (*Krapivin/Rusland*).

krachtenspel belandt als de minderjarige; de rust die hiermee gepaard gaat, wordt in het belang van het kind geacht. Omdat de invulling van het belang van het kind op nationaal niveau gelijk gesteld wordt aan de invulling van dit begrip op internationaal niveau, wordt het achterliggende doel van de wet van 7 juni 2017 in het belang van het kind in de zin van art. 3 lid 1 IVRK geacht.

5.2 De toegang tot de rechter

Uit art. 1:377e lid 3 BW (nieuw) volgt dat een ouder die wordt verdacht van of is veroordeeld voor een geval van partnerdoding en ten aanzien van wie de omgang gedurende een periode van ten minste twee jaar is ontzegd, gedurende twee jaar niet-ontvankelijk zal worden verklaard bij het indienen van een verzoek tot wijziging van de omgangsbeslissing.

Uit het rapport van het WODC 'Zorg voor Kinderen na Partnerdoding' blijkt dat het herhaaldelijk voeren van een juridische procedure zijn weerslag heeft op een minderjarige.¹⁴³ Om rust en duidelijkheid voor de minderjarige na een geval van partnerdoding te creëren, heeft de wetgever ervoor gekozen om naast het verplaatsen van de beslissingsbevoegdheid van de gezinsvoogd naar de kinderrechter, de niet-ontvankelijkheidstermijn uit te breiden. Deze uitbreiding is slechts mogelijk wanneer de omgang gedurende twee jaar is ontzegd. Een dergelijke uitbreiding kan gerechtvaardigd worden in het licht van de rechtspraak van het EHRM indien objectief vast is komen te staan dat een jaarlijkse herziening het welbevinden van een minderjarige serieus in gevaar zou brengen.¹⁴⁴ Via de belangenafweging die op grond van art. 1:377a lid 3 BW aan een ontzegging van het recht op omgang voorafgaat, tracht op nationaal niveau te worden toegekomen aan dit vereiste. Het recht op omgang zal uitsluitend voor een duur van twee jaar of langer worden ontzegd indien dit, na een zorgvuldige belangenafweging van de rechter, in het belang van het kind wordt geacht. Om die reden kan gesteld worden dat met de uitbreiding van de niet-ontvankelijkheidstermijn wordt toegekomen aan het belang van het kind in de zin van art. 3 lid 1 IVRK.

¹⁴³ Alisic e.a. 2014, p. 54.

¹⁴⁴ EHRM 17 mei 2011, 9732/10, p. 6 (*Heidemann/Duitsland*).

Tevens wordt met een uitbreiding van de niet-ontvankelijkheidstermijn van één naar twee jaar toegekomen aan een van de uitgangspunten die door het Comité worden gehanteerd bij het vaststellen van het belang van het kind, namelijk: *'Applying a best-interests approach to decision-making means assessing the safety and integrity of the child at the current time; however, the precautionary principle also requires assessing the possibility of future risk and harm and other consequences of the decision for the child's safety'*.¹⁴⁵ Een ontzegging van het recht op omgang voor een duur van twee jaar, waardoor de ouder op grond van de nieuwe wet gedurende twee jaar niet-ontvankelijk is tot het indienen van een wijzigingsverzoek leidt niet alleen tot rust en duidelijkheid op het moment van de ontzegging van het recht op omgang, maar ook gedurende een periode van twee jaar daarna.

De niet-ontvankelijkheidstermijn is niet van toepassing op de minderjarige. Het kind dat de leeftijd van twaalf jaar heeft bereikt of de leeftijd van twaalf jaar nog niet heeft bereikt maar in redelijke staat tot waardering van zijn belangen ter zake kan worden geacht, komt op grond van art. 1:377g BW altijd de mogelijkheid toe tot het indienen van een herzieningsverzoek. In eerste instantie lijkt dit in lijn te zijn met de procedurele waarborgen uit GC No. 14: het kind dient altijd een herzieningsmogelijkheid toe te komen.¹⁴⁶ Echter, in de praktijk worden vraagtekens gezet bij de toegankelijkheid van deze rechtsgang.¹⁴⁷ Zo wordt de groep kinderen die de leeftijd van twaalf jaar nog niet heeft bereikt en niet in staat kan worden geacht tot een redelijke waardering van zijn belangen uitgesloten. Daarnaast komt de rechter op grond van art. 1:377g BW de mogelijkheid toe om het verzoek van de minderjarige niet in te willigen, waardoor betwijfeld kan worden of een passend belang aan de mening van het kind gehecht wordt in de zin van art. 12 lid 1 IVRK, nadat de minderjarige zijn mening ter zake kenbaar heeft gemaakt. Een laatste punt van kritiek op de informele rechtsingang ziet op het feit dat een beroepsmogelijkheid voor de minderjarige ontbreekt als de rechter besluit niet over te gaan tot herziening van de beslissing. Dit levert strijd op met art. 12 lid

¹⁴⁵ CRC/C/GC/14, par. 74.

¹⁴⁶ CRC/C/GC/14, par. 82.

¹⁴⁷ *Kamerstukken II 2015/16*, 34 518, 5, p. 7.

1 IVRK; het kind wordt onthouden van het recht om zijn mening ter zake kenbaar te maken. Vanwege het onlosmakelijke karakter van de art. 3 lid 1 en 12 IVRK, komt daarmee ook het belang van het kind in het geding.

5.3 De bijzonder curator

Uit art. 1:250 lid 2 BW (nieuw) volgt dat in een geval van een verzoek van de Raad op grond van art. 1:242a BW (nieuw) bij aanvang van het geding een bijzonder curator benoemt dient te worden die de minderjarige, zowel in als buiten rechte, zal vertegenwoordigen.

Op grond van het huidige art. 1:250 BW bestaat reeds een mogelijkheid voor de rechter om ambtshalve of op verzoek van een belanghebbende een bijzonder curator te benoemen indien sprake is van een wezenlijk conflict tussen de wettelijke vertegenwoordiger en de minderjarige. De taak die de bijzonder curator daarbij toekomt is tweeledig: 1) het behartigen van het belang van het kind en 2) het horen van het kind en er daarbij zorg voor dragen dat het kind zich ook daadwerkelijk gehoord voelt. De taak van de bijzonder curator is in lijn met de art. 3 en 12 van het IVRK; namelijk via het horen van het kind het belang van het kind centraal zetten.

Met de inwerkingtreding van de nieuwe wet komt het vereiste dat sprake moet zijn van een conflict tussen de minderjarige en zijn ouder(s) alvorens er over gegaan kan worden tot het aanwijzen van een bijzonder curator te vervallen. Daarmee wordt vanwege het onlosmakelijke karakter van de art. 3 en 12 IVRK in grote mate toegekomen aan het belang van het kind in de zin van art. 3 lid 1 IVRK. Partnerdoding betreft een schrijnende situatie, waarin het conflict tussen een minderjarige en zijn ouder(s) niet altijd direct duidelijk is. Het kind kampt veelal met een loyaliteitsconflict. Het kind is een ouder verloren door toedoen van de andere ouder. Daarnaast wordt het kind in de meeste gevallen opgevoed door nabestaanden. Het is om die redenen haast ondenkbaar dat een kind zijn mening omtrent het al dan niet wensen van contact met de (vermoedelijke) dader-ouder vrijelijk zal kunnen uiten. Met het aanstellen van een bijzonder curator wordt hieraan tegemoetgekomen, omdat een bijzonder curator met iedere minderjarige,

ongeacht zijn leeftijd, op een neutrale plaats en zonder bijzijn van de (vermoedelijke) dader-ouder of andere betrokkenen dan wel nabestaanden zal spreken. Het toewijzen van een bijzonder curator aan deze minderjarigen, waarborgt dat het kind zijn eigen wens vrijelijk heeft kunnen uiten. Daarmee wordt toegekomen aan art. 12 lid 1 IVRK.¹⁴⁸

Daarnaast dient naar de mening van het Comité altijd zorg gedragen te worden dat in een geval van conflict tussen een ouder en een kind, dit conflict niet in de weg staat aan het kenbaar maken van de mening van de minderjarige.¹⁴⁹ Het kan dus in lijn met de opvattingen van het Comité ten aanzien van het belang van het kind worden geacht dat het vereiste van een conflict tussen de ouder en de minderjarige, in ieder geval met betrekking tot een geval van partnerdoding, komt te vervallen.

Tevens betekent het aannemen van de nieuwe wet een uitbreiding van het recht om gehoord te worden zoals dit uit art. 809 Rv volgt. Een bijzonder curator zal altijd, via een formeel dan wel informeel verhoor, de minderjarige vragen om zijn mening te uiten. Uitsluitend op deze manier kan een bijzonder curator invulling geven aan het belang van het desbetreffende kind. Dit betekent dat op een dergelijke manier de stem van iedere minderjarige via de bijzonder curator kenbaar wordt gemaakt en niet slechts van de minderjarige die de leeftijd van twaalf jaar heeft bereikt. In het kader van het IVRK dient dit als zeer positief aangemerkt te worden, nu uit GC No. 12 duidelijk naar voren komt dat geen leeftijdsgrens aan het hoorrecht van een kind gebonden dient te worden.

Een punt van kritiek kan gevonden worden in het feit dat de uitbreiding van het benoemen van een bijzonder curator slechts op art. 1:242a BW ziet en niet op de herzieningsmogelijkheid die de minderjarige toekomt op grond van art. 1:377g BW. Dit betekent dat met betrekking tot een herzieningsprocedure, ingesteld door een minderjarige, niet direct bij aanvang van het geding een bijzonder curator zal worden benoemd. Echter, een groot verschil met betrekking tot de initiële

¹⁴⁸ Van der Bijl e.a. 2012, p. 47; Bruning 2012; Koens, T&C, art. 1:250 BW.

¹⁴⁹ CRC/C/GC/14, par. 90.

omgangsprocedure is het feit dat met de wetswijziging wordt beoogd naast een beslissing omtrent de omgang ook definitief in het gezag te voorzien. Dit brengt met zich dat een ander dan de (vermoedelijke) dader-ouder met het gezag belast zal worden en derhalve ook verantwoordelijk wordt voor het behartigen van het belang van het kind. Indien een familielid zal voorzien in de uitoefening van het gezag over de minderjarige zal dit tot eventuele conflicten kunnen leiden. In een dergelijk geval is het huidige art. 1:250 BW van toepassing en kan alsnog een bijzonder curator benoemd worden.

5.4 Totstandkoming van de wet van 7 juni 2017

Alvorens tot een definitieve beantwoording van de onderzoeksvraag over gegaan zal worden, volgt een laatste opmerking over de totstandkoming van de nieuwe wet en het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind.

Uit zowel de tekst van art. 3 lid 1 IVRK als uit het bijbehorende General Comment komt duidelijk naar voren dat het belang van het kind de eerste overweging dient te zijn bij alle maatregelen betreffende kinderen; dit geldt zowel ten aanzien van het individuele geval als ten aanzien van een algemene maatregel, oftewel de totstandkoming van wetgeving.¹⁵⁰ Het participatierecht uit art. 12 IVRK speelt hierbij een belangrijke rol; de mening van het kind kan relevante informatie opleveren voor de invulling van nieuwe wetgeving.¹⁵¹ Ten aanzien van de wet van 7 juni 2017 lijkt dit niet gebeurd te zijn. Daarmee wordt er enorm tekortgedaan aan het belang van de groep kinderen die betrokken zijn bij een geval van partnerdoding. De nieuwe wet lijkt in grote lijnen wel te voldoen aan het belang van het kind. Het lijkt er echter meer op dat dit op toeval berust, dan dat bij de totstandkoming specifiek aandacht is besteed aan een juiste invulling van dit begrip.

Het WODC-onderzoek 'Zorg voor kinderen na partnerdoding' kan hier echter niet onbenoemd blijven. In dit onderzoek, een onderzoek dat is ingesteld in de aanloop naar de nieuwe wet, is er wel degelijk een platform geboden aan minderjarigen die

¹⁵⁰ CRC/C/GC/14, par. 6, 12-14.

¹⁵¹ CRC/C/GC/12, par. 11-13.

betrokken waren bij een geval van partnerdoding. Het doel van het onderzoek betrof mede om een stem te geven aan jonge nabestaanden.¹⁵² Deze stem lijkt echter niet gehoord te zijn door de wetgever. In de kamerstukken met betrekking tot het wetsvoorstel wordt uitsluitend naar het WODC-onderzoek verwezen om de ernst van de situatie te beschrijven. Het lijkt er niet op dat de opvattingen en ervaringen van de minderjarige nabestaanden op enige manier hebben bijgedragen aan de totstandkoming van de wet van 7 juni 2017.

Ook het handelingsprotocol 'gezag, contact/omgang en hulp na partnerdoding waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken' kan hier niet onbenoemd blijven. In dit protocol werd art. 3 lid 1 IVRK als uitgangspunt genomen. Het handelingsprotocol is van een eerdere datum dan de nieuwe wet, waardoor het argument dat het gebruik van het IVRK nog niet volledig is doorgesijpeld in de Nederlandse rechtsstaat opzij geschoven dient te worden. Juist omdat art. 3 lid 1 IVRK expliciet als uitgangspunt is opgenomen in het handelingsprotocol, is het onaanvaardbaar dat art. 3 IVRK niet één keer is genoemd in de bewoording en de totstandkoming van de onderzochte wet.

¹⁵² Alisic e.a. 2014, p. 5.

6. Conclusie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt de volgende onderzoeksvraag beantwoord: 'In hoeverre is het omgangsrecht zoals dit is neergelegd in de wet van 7 juni 2017 tot *Wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het clausuleren van het recht op contact of omgang na partnerdoding* in overeenstemming met het omgangsrecht vanuit het internationale kinderrechtenperspectief bezien?'

Ten aanzien van het uitgangspunt van het wetsvoorstel, namelijk het verwezenlijken van het recht op omgang, tenzij dit niet in het belang van het kind is, moet worden geconcludeerd dat dit geheel in overeenstemming is met het uitgangspunt dat zowel in art. 8 EVRM als art. 9 lid 3 IVRK gehanteerd wordt.

Ook het doel van de wet van 7 juni 2017, het creëren van rust en duidelijkheid voor de betrokken minderjarige, lijkt in overeenstemming te zijn met het internationale kinderrechtenperspectief. Het creëren van rust en duidelijkheid wordt in het belang van het kind geacht. Daarbij dient het belang van het kind zoals dit op nationaal niveau wordt ingevuld gelijk gesteld te worden aan het belang van het kind in de zin van art. 3 lid 1 IVRK.

Men tracht het doel te verwezenlijken via het invoeren van een verplicht onderzoek door de Raad met daaropvolgend een verplichte rechtsgang en via het uitbreiden van de niet-ontvankelijkheidsstermijn. Met betrekking tot deze twee wijzigingen dient er, in het licht van het internationale kinderrechtenperspectief, een aantal nuanceringen aangebracht te worden.

Zo lijkt art. 1:242a BW (nieuw) in beginsel in belangrijke mate toe te komen aan art. 12 IVRK; het recht om gehoord te worden. Via het verplicht instellen van een onderzoek door de Raad wordt ieder kind, ongeacht zijn leeftijd, de mogelijkheid geboden om gedurende het onderzoek zijn mening kenbaar te maken. Deze mening zal, via het Raadsrapport, indirect door de kinderrechter meegewogen worden in zijn belangenafweging. Een nuance die hierbij moet worden aangebracht betreft het feit dat, zodra de zaak eenmaal voor de rechter komt, de rechter, op grond van art. 809 lid 1 Rv, uitsluitend de mogelijkheid toekomt om de

minderjarige van twaalf jaar of ouder en de minderjarige die de leeftijd van twaalf jaar nog niet bereikt heeft, maar in staat tot een redelijke waardering van zijn belangen ter zake kan worden geacht te horen. Dit betekent dat niet wordt toegekomen aan art. 12 lid 2 IVRK waaruit volgt dat ieder kind, ongeacht zijn leeftijd, dient te worden gehoord in iedere procedure die het kind betreft.

Ook art. 1:377e BW (nieuw) lijkt in beginsel in belangrijke mate toe te komen aan het internationale kinderrechtenperspectief. De uitbreiding van de niet-ontvankelijkheidstermijn kan worden gerechtvaardigd in het licht van art. 8 EVRM en de daarbij behorende Europese rechtspraak. De toegang tot de rechter komt niet in het geding zolang objectief vast is komen te staan dat een jaarlijkse herziening het welbevinden van een minderjarige serieus in gevaar zou brengen. Daarbij kan ondanks dat in de uitspraken van het EHRM lang niet altijd expliciet naar het artikel verwezen wordt een belangrijke link gelegd worden met art. 3 lid 1 IVRK. De uitbreiding van een dergelijke niet-ontvankelijkheidstermijn kan slechts indien het belang van het kind dit vergt.

De nuance die moet worden aangebracht ten aanzien van de toegang tot de rechter betreft de herzieningsmogelijkheid van de minderjarige. Bij de herzieningsmogelijkheid van de minderjarige wordt onvoldoende toegekomen aan art. 3 lid 1 en 12 IVRK. Op grond van art. 1:377g BW kan de rechter ambtshalve een beslissing geven ten aanzien van het wijzigingsverzoek van een minderjarige betreffende het omgangsrecht. Indien een rechter hier niet toe over gaat, wordt geen passend belang gehecht aan de mening van de minderjarige in de zin van art. 12 lid 1 IVRK. Tevens ontbreekt een beroepsmogelijkheid voor de minderjarige, waardoor de mogelijkheid voor de minderjarige om zijn mening ter zake kenbaar te maken in de zin van art. 12 lid 1 IVRK in het geding komt. Vanwege het onlosmakelijke karakter van art. 3 en 12 IVRK, komt daarmee ook art. 3 lid 1 IVRK in het geding. Ondanks dat de wet van 7 juni jongstleden geen wijziging voorstelt ten aanzien van dit wetsartikel, wordt het van groot belang geacht om dit mee te nemen in de beantwoording van de onderzoeksvraag, omdat de achterliggende gedachte van de uitbreiding van de niet-ontvankelijkheidstermijn mede gezocht wordt in de opvatting van de wetgever dat een minderjarige altijd een

wijzigingsverzoek omtrent het omgangsrecht kan indienen. Deze opvatting blijkt onjuist.

Waar betreffende de artikelen 1:242a en 1:377e BW een aantal nuanceringen aangebracht dient te worden, kan ten aanzien van het benoemen van een bijzonder curator op grond van art. 1:250 lid 2 BW (nieuw) uitsluitend tot de conclusie gekomen worden dat met de wijziging van dit artikel in belangrijke mate wordt toegekomen aan het belang van het kind in de zin van art. 3 lid 1 IVRK en de mogelijkheid voor deze minderjarige om zijn mening kenbaar te maken op grond van art. 12 lid 1 IVRK. Het feit dat het vereiste van een wezenlijk conflict tussen de minderjarige en zijn ouder(s) komt te vervallen indien sprake is van een verdenking van of een veroordeling voor partnerdoding en iedere minderjarige door een onafhankelijk persoon op een neutrale locatie wordt gesproken leiden ertoe dat het kind zijn eigen mening betreffende het omgangsrecht in een dergelijke situatie vrijelijk kan uiten. De bijzonder curator is vervolgens verantwoordelijk voor het behartigen van het belang van de minderjarige zowel in de aanloop naar de procedure als gedurende de procedure.

Ondanks enkele nuances die aangebracht dienen te worden ten opzichte van de wet van 7 juni 2017 en het internationale kinderrechtenperspectief, kan over het algemeen gesteld worden dat met de wetswijziging in belangrijke mate wordt toegekomen aan de reeds genoemde internationale kinderrechtelijke bepalingen betreffende het omgangsrecht in een geval van partnerdoding. Het (belang van het) kind lijkt centraal te zijn gezet in een dusdanig schrijnende situatie. Daarbij blijft het opmerkelijk dat zowel bij de totstandkoming van het wetsvoorstel als in de bewoordingen van de wet van 7 juni 2017 geen enkele keer wordt verwezen naar art. 3 IVRK of een andere kinderrechtelijke bepaling met betrekking tot het omgangsrecht.

6.1 Aanbevelingen

- **Het direct betrekken van minderjarige nabestaanden bij de totstandkoming van een nieuwe wet**

Ik adviseer de wetgever om bij de totstandkoming van een nieuwe wet waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken, bij die minderjarigen ten rade te gaan en hun visie in acht te nemen. Met betrekking tot de zeer recente wet van 7 juni jongstleden is dit niet gebeurd. Het is, in het licht van de bewoording van art. 3 lid 1 IVRK en het bijbehorende General Comment, onaanvaardbaar dat er een volledig afgerond WODC-onderzoek betreffende de zorg voor minderjarigen na partnerdoding beschikbaar is, waarbij het doel mede was om een stem aan de minderjarige nabestaanden te geven, en dat dit onderzoek vervolgens slechts gebruikt wordt om de ernst van de situatie te schetsen. Hiermee wordt tekortgedaan aan de art. 3 lid 1 en 12 lid 1 IVRK.

- **Het uitbreiden van de reikwijdte van de nieuwe wet**

Daarnaast adviseer ik de wetgever om de reikwijdte van de wet van 7 juni 2017 uit te breiden en aansluiting te zoeken bij de reikwijdte die in het handelingsprotocol gehanteerd wordt, namelijk *'alle situaties waarbij een ouder van minderjarige kinderen, door de andere ouder al dan niet belast met het gezag of door een partner met een opvoedingstaak, om het leven wordt gebracht'*. De nieuwe wet beperkt zich slechts tot de ouders, waarbij, naar mijn mening, een hele groep minderjarigen wordt uitgesloten die zich in eenzelfde krachtenspel bevinden, waardoor ook met betrekking tot deze minderjarigen rust en duidelijkheid omtrent de omgang geboden moet worden om toe te kunnen komen aan het belang van het kind.

- **Het opnemen van een specifieke herzieningsmogelijkheid voor de minderjarige**

Ten slotte adviseer ik de wetgever om met betrekking tot het omgangsrecht een specifieke herzieningsmogelijkheid voor de minderjarige in de wet op te nemen. Op grond van deze wetsbepaling dient iedere minderjarige in een geval van partnerdoding altijd de mogelijkheid toe te komen de omgangsbeslissing te laten herzien door de kinderrechter. De huidige regeling biedt onvoldoende rechtswaarborgen aan de minderjarige in het licht van art. 12 IVRK.

7. Literatuur- en jurisprudentielijst

Literatuurlijst

Alisic e.a. 2014

E. Alisic e.a., *Zorg voor Kinderen na Partnerdoding*, Den Haag: WODC 2014, projectnummer: 2382.

Detrick, T&C, art. 3 IVRK

D. Detrick, in: *Tekst & Commentaar PFR, art. 3 IVRK* (online laatst bijgewerkt tot juli 2016).

Van der Bijl e.a. 2012

Van der Bijl e.a., *De bijzonder curator, een lot uit de loterij?*, 5 juli 2012, adviesnummer: KOM3A/2012.

Blaak e.a. 2012

M. Blaak, M. Bruning, M. Eijgenraam, M. Kaandorp & S. Meuwese, *Handboek Internationaal Jeugdrecht*, Leiden: Defence for Children 2012.

Bruning 2012

M.R. Bruning, 'Bijzonder curator: we want more!', *FJR* 2012/68.

Bruning, Liefwaard & Vlaardingerbroek 2014

M. Bruning, T. Liefwaard en P. Vlaardingerbroek, *Jeugdrecht en jeugdhulp*, Amsterdam: Reed Business 2014.

Doek 2006

J. Doek, *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 9: The Right Not to Be Separated from His or Her Parents*, Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers 2006.

Freeman 2007

M. Freeman, *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 3: The Best Interests of the Child*, Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers 2007.

Koens, T&C. art. 1:377a BW

M.J.C. Koens, in: Tekst & Commentaar BW, art. 1:377a BW (online laatst bijgewerkt op 12 augustus 2017).

Koens & Vonken 2016

M.J.C. Koens & A.P.M.J. Vonken, *T&C Personen- en Familierecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2016.

Van Leuven & de Klerk 2013

C.A.R.M. van Leuven en M.J. de Klerk, 'Formele en informele rechtsingang(en) minderjarige', *EB* 2013, nr. 32.

Limbeek & Bruning 2015

M. Limbeek en M.R. Bruning, 'The Netherlands', in: T. Liefwaard & J.E. Doek, *Litigating the Rights of the Child. The UN Convention on the Rights of the Child in Domestic and International Jurisprudence*, Dordrecht: Springer Science+Business Media 2015.

Van der Linden & Koens 2015

A.P.J.M. van der Linden en M.J.C. Koens, *Monografieën (echt)scheidingsrecht, Deel 8, Kind en Scheiding*, Den Haag: Sdu 2015.

Pulles 2011

G.J. Pulles, 'Onduidelijkheid over de rechtstreekse werking van kernbepalingen van het VN-Kinderrechtenverdrag', *NJB* 2011.

Pulles 2012

G.J. Pulles & L.C. Worst, 'Doorwerking van het IVRK: de wetgever geeft het voorbeeld', *FJR* 2012/64.

Pulles 2014

G.J. Pulles, *Vijfentwintig jaar IVRK en de Nederlandse Rechter*, Oisterwijk: WLP 2014.

Punselie 2009

E.C.C. Punselie, 'Gezamenlijk gezag en schorsing omgang: Hoge Raad is om', *FJR* 2009, 56.

Schrama & Antokolskaia, 2015

W.M. Schrama en M.V. Antokolskaia, *Familierecht, een introductie*, Den Haag: Boom, 2015.

Van Teeffelen 2016

P.A.J.Th. van Teeffelen, 'Omgang onder dwang (deel 1). Tot hoever gaat de inspanningsverplichting van de rechter om een omgangsregeling tot stand te brengen?', *EB* 2016, 2.

Wolfsen e.a. 2016

Wolfsen e.a., *Kind en ouders in de 21ste eeuw*, Den Haag: 7 december 2016.

Wortmann, in: GS Personen- en Familierecht

Wortmann, in: *GS Personen- en Familierecht* S.F.M. Wortmann, commentaar op art. 1:377g BW, aant. A in S.F.M. Wortmann (red.), Groene Serie Personen- en Familierecht, Deventer: Wolters Kluwer.

Parlementaire stukken

- *Kamerstukken II* 1984/85, 18 964, nr. 3 (MvT).
- *Kamerstukken II* 1992/93, 23 012, nr. 3 (MvT).
- *Kamerstukken II* 1992/93, 22 855 (R1451), nr. 3 (MvT).
- *Kamerstukken II* 1993/94, 23 012, nr. 3 (MvT).
- *Kamerstukken II* 1993/94, 23 012, nr. 5.
- *Kamerstukken II* 2003/04, 29200-VI, 116.
- *Kamerstukken II* 2004/05, 30 145, nr. 3 (MvT).
- *Kamerstukken II* 2013/14, 33 552, nr. 9.
- *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, nr. 1.
- *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, nr. 2.
- *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, nr. 3 (MvT).
- *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, nr. 4.
- *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, nr. 5.
- *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, nr. 6.
- *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, nr. 9.
- *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, nr. 12.
- *Kamerstukken II* 2015/16, 34 518, nr. 13.
- *Handelingen II* 2016/17, nr. 73.
- *Handelingen II* 2016/17, nr. 75, item 10.
- Verslag EK 2016/17, nr. 30, item 5.
- *Stb.* 2017, 245.

- **Advies Defence for Children**
Advies Defence for Children, bijlage bij *Kamerstukken II* 2015/16, 34518, nr. 3.
- **Advies Nederlandse Orde van Advocaten**
Advies Nederlandse Orde van Advocaten, bijlage bij *Kamerstukken II* 2015/16, 34518, nr. 3.
- **Advies Raad voor de rechtspraak**
Advies Raad voor de rechtspraak, bijlage bij *Kamerstukken II* 2015/16, 34518, nr. 3
- **Advies Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming**
Advies Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, bijlage bij *Kamerstukken II* 2015/16, 34518, nr. 3.
- **Brief Ministerie van Veiligheid en Justitie**
Brief aan de Tweede Kamer inzake bescherming van kinderen na partnerdoding, Ministerie van V&J, 15 november 2013.
- **Handelingsprotocol 2013**
Handelingsprotocol gezag, contact/omgang en hulp na partnerdoding waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken, 15 november 2013. Bijlage bij *Kamerstukken II* 2013/34, 33 552, nr. 9.

Jurisprudentielijst

- EHRM 2 maart 1982, 21 (*Hendriks/Nederland*).
- EHRM 24 maart 1988, 10465/83 (*Ollson/Zweden*).
- EHRM 22 juni 1989, NJ 1992/705 (*Eriksson/Zweden*).
- EHRM 23 september 1994, 25159/94 (*Hokkanen/Finland*).
- EHRM 28 september 2000, 25498/94 (*Messina/Italië*).
- EHRM 19 juni 2003, 46165/99 (*Nekvedavicius/Duitsland*).
- EHRM 1 juni 2004, nr. 45582/99 (*Lebbink/Nederland*).
- EHRM 17 mei 2011, 9732/10 (*Heidemann/Duitsland*).
- EHRM 15 september 2011, 17080/07 (*Schneider/Duitsland*).
- EHRM 17 april 2012, zaak 805/09.
- EHRM 12 juli 2016, 45142/14 (*Krapivin/Rusland*).
- HR 15 mei 1987, ECLI:NL:PHR:1987:AC4158.
- HR 10 november 1989, ECLI:NL:PHR:1989:AC1692.
- HR 25 april 1997, ECLI:NL:HR:1997:AG7227.
- HR 24 maart 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA5260.
- HR 24 juni 2005, ECLI:NL:PHR:2005:AT1096.
- HR 27 februari 2009, ECLI:NL:HR:2009:BG5045.
- HR 10 juli 2009, ECLI:NL:PHR:2009:BI4192.
- HR 11 juni 2010, ECLI:NL:PHR:2010:BM1070.
- HR 17 januari 2014, ECLI:NL:HR:2014:91.

- Hof Den Bosch 29 maart 2006, ECLI:NL:GHSHE:2006:AX1351.
- Hof Amsterdam 11 januari 2011, ECLI:NL:GHAMS:2011:BP0950.
- Hof Arnhem-Leeuwarden 12 mei 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:3753.
- Hof Arnhem-Leeuwarden 29 september 2016, ECLI:GHARL:2016:7893.
- Hof Arnhem-Leeuwarden, 29 november 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:9717.
- Hof Arnhem-Leeuwarden, 1 december 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:9723.
- Rb 's-Hertogenbosch, 5 september 2007, ECLI:NL:RBSHE:2007:BB2861.
- Rb Haarlem 20 juli 2010, ECLI:BL:RBHAA:2010:BO6072.
- Rb Den Haag 3 februari 2014, ECLI:NL:RBDHA:2014:1884.
- Rb Overijssel 1 mei 2014, ECLI:NL:RBOVE:2014:3381.

Internetbronnen

- www.ohchr.org